

Přítomnost

17
nezávislý
týdeník

ROČNÍK IX

V PRAZE 27. DUBNA 1932

ZA Kč 2.—

Jak by mohlo přijít zlepšení

JINDŘICH KOLOWRAT-KRAKOVSKÝ

Čeho je třeba

VÁCLAV KLOFÁČ

Pomohlo by snížení mezd?

Dr. EVŽEN ŠTERN

Vysvětlení o armádě

Gen. inž. S. BLÁHA

Padesát let po Darwinovi

Ž. VODSEĎÁLEK

Vlny na anteně

A. J. URBAN

Pocit odpovědnosti - proti paragrafu — Censura nad námi bdí

Solidarita v krizi — Pribičević o sobě

Půjčovna knih „MÍR“ Praha II, Vladislavova 2. Palác Báňské a hutní

NEJNOVĚJŠÍ ČESKÁ LITERATURA, JAKOŽ I NĚMECKÁ,
ANGLICKÁ A FRANCOUZSKÁ

o d b o r n í l é k a ř i

Odborný ženský lékař Dr. Vepřovský,
Praha II., Václavské n. 67. Ord. od 2—5. Telefon č. 268-36.

Bankovní dům

PETSCHEK A SPOL.

Praha II, Bredovská 18

Adresa telegramů Petschekomp

NOVINKA TÝDNE

H L A D O V Ý R O K

Příběh města — Díla
sv. VIII. — S obálkou
O. Mrkvičky — 240 stran
Brožované Kč 27.—
v á z a n é K č 37.—

U K N I H K U P C Ů

Fr. Borový - nakladatelství - Praha

„ONA“ V DÍLE MADAME COLETTE

U všech knih-
kupců a v na-
kladatelství

FR. BOROVÝ

PRAHA II., NÁRODNÍ TR. 18

Colette vděčí Francie za pokračování svých nejvzácnějších tradic. Neboť žádný z velkých spisovatelů zpovědi před ní neměl této naprosté pravdivosti, této pokory v odhalení, této nejvyšší statečnosti se stejnou láskou pohlednout do propasti jako PAUL GÉRALDY

MITSOU aneb jak dívky dospívají k důvtipu. Přeložil Jaroslav Císař. II. vydání. Brož. Kč 24.—, váz. Kč 36.—.

PROSTOPÁŠNÁ NAIVKA Přeložil St. K. Neumann. II. vyd. Brož. Kč 28.—, váz. Kč 40.—.

OSENÍ Přeložil K. Toman. Brož. Kč 24.—, váz. Kč 36.—.

SIDO Přeložil K. Toman. Brož. Kč 20.—, váz. Kč 30.—.

TULAČKA Přeložil Viliam Kún. Brož. Kč 30.—, v. Kč 42.—.

POUTA Pokračování Tulačky. Přeložil Karel Toman. Brožované výtisk Kč 30.—, vázaný Kč 42.—.

ZLATÍČKO Přeložil J. Hořejší. Brož. Kč 28.—, v. Kč 40.—.

N A B Í D K Y A P O P T Á V K Y

Poplatek za jednu noticku zaslany současně ve známkách obnáší Kč 10.—, služby a práce Kč 5.—

Pokoj s předsíní a koupelnou pod uzavřením, i nezařízené, a najm u pokud možno ve vnitřní Praze. Nabídky do adm. t. l. pod č. 110.

Překládám z francouzštiny, angličtiny a němčiny. Nab. do adm. t. l. pod č. 111.

České Švýcarsko, letní byt se stravou u lesa, denní cena 25 Kč. — J. Šotola, Dřubice, okr. Rumburk. Vyžádejte si

bližší informace. — Č. 112.

U Flory volné byty (pokoj, kuchyň i jednotlivé) nezaří-

zené pronajme. K doptání: Praha XI, Sudoměřická 11.

Prodám bibl. bezv. výt. A. S. Puškina,

Car Nikita, na ofsetovém papíru. Značka „Knihomil“, do adm. t. l. pod č. 114.

DOPISY URČENÉ PRO TUTO RUBRIKU OZNAČUJTE: NABÍDKY A POPTÁVKY A ČÍSLO INSERTU

OBSAH 16. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: M. PUJMANOVÁ: Na Mostecku. — FERD. PEROUTKA: Jsme ještě liberály? — O. WEISL: Německo po volbách — ale před volbami. — Gen. inž. S. BLÁHA: Vysvětlení o armádě. — DALIBOR KVÍZ: Doba, která nechce bolest. — FRANTA KOCOUREK: O jedné justiční krivdě. — Kde je třeba hledat kerensťinu? — A ještě o kerensťině. — Hřích zanedbání. — Hindenburg zvolen — a co dále? — Dvě miliardy na bankovní úroky. — Potíže s Podunajím s širší perspektivou. — Komunisté a Jednota nemajetných a pokrokových studentů. — Angličtina pro každého a esperanto. — Dopisy o „Ni“.

Přítomnost

za redakci **Ferd. Peroutka**
odpovídá

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TR. 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮLROKU Kč 50.—,
NA ČTVRTROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13901-24-VI z 10/1 1924
TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TR. 62

Jak by mohlo přijít zlepšení

Politický a hospodářský vývoj v posledních měsících jak u nás, tak i v jiných státech, se podstatně zhoršil. Příčina tkví v tom, že, až snad na Anglii, žádný stát nevypracoval pevného programu, jak dospěti ku zlepšení situace. Účelem tohoto článku má být poukázání na určité možnosti a způsoby, jak by dnešní situace mohla být částečně zlepšena, anebo aby alespoň dnešní stav se dále nehoršil.

Nejdříve o podunajské dohodě.

Jelikož jako nejnovější lék se uvádí dohoda mezi podunajskými státy, musíme si především klásti otázku, zda skutečně můžeme od toho očekávat radikální zlepšení poměrů.

Dunajská federace je tak dlouho neproveditelná, dokud konkrétní hospodářské předpoklady k této úzké spolupráci chybí. Nejspíše by byla úzká spolupráce ještě možná mezi Československem, Rakouskem a Jugoslavií, jelikož Československo s Rakouskem bylo by s to zkonzumovati valnou část zemědělských přebytků Jugoslaviie, a jelikož situace Rakouska není tak beznadějná, jako situace Maďarska. Ovšem předpokladem každé takové dohody jest možnost financování pasivity obchodní bilance, kterou tyto státy vůči nám mají; toho, co oni nám prodávají, jest mnohem méně než toho, co kupují od nás, a tato diference může být kryta jen poskytnutím nových zápůjček se strany států kapitálově silných.

Kolika peněz by k tomu bylo třeba.

Minimální obnos, kterého by bylo k tomu účelu zapotřebí, jest pro Jugoslavii asi 800 milionů Kč a pro Rakousko 1.200 milionů Kč; kdyby se do toho mělo pojmuti ještě Maďarsko, dalších 600 milionů Kč. Jednalo by se tudíž o novou zápůjčku dvou miliard, šesti set milionů Kč, kdyby Maďarsko bylo do rámce této dohody pojato, anebo dvou miliard, kdyby zatím zůstalou stranou. Je nesporno, že, kdyby k takové půjčce došlo, velmi by se zlepšila situace, pokud se týče zúčastněných států, ovšem na druhé straně zase není možno, abychom to, co dnes ještě máme, ohrozili, kdyby buď k takové zápůjčce nedošlo, nebo kdyby obnosy, které by byly dány k dispozici, byly nepatrné.

Ohnisko neklidu je v Německu.

Nesmíme při tom zapomenouti, že hlavní osou a příčinou dnešního hospodářského a politického neklidu je Německo, a že nikdy by nebylo došlo k tak rozháraným poměrům finančním v nástupnických státech, nebýt finanční paniky v Německu v červenci minulého roku. Politický neklid a nejistota v Německu, vyvolaná hitlerovským hnutím, tuto situaci ještě přiostruje. Bylo velkou chybou, že loňského roku nedošlo rázem k vyjasnění nejpálčivějších otázek, t. j. škrtnutí válečných dluhů, všeobecné dohody o odzbrojení a mezinárodním zavedení 40hod. doby pracovní, kterážto

opatření by byla rozhodně situaci radikálně zlepšila. Dnes však je zbytečno o těchto věcech mluvit, musíme se dívat do budoucnosti a nikoliv do minulosti.

Radikální řešení reparací a dluhů.

Mezinárodní situace se nyní ovšem už tak jednoduchými opatřeními, jako loňského roku, vyjasnit nedá, jelikož nemoc Evropy pokročila. Abychom mohli očekávat radikální zlepšení, je nutno nasadit páky na dvou stranách. Jednak u poměru mezi Německem a Francií, jednak u nástupnických států. Musila by nastati co nejrychleji dohoda, mezi Německem na jedné straně a věřitelskými státy na straně druhé, o škrtnutí válečných dluhů, jelikož jakákoliv dohoda o válečných dlužích, která by neobsahovala úplné škrtnutí a která by tuto otázku naprosto nelikvidovala, by znamenala další latentní nejistotu v Evropě a další vzrůst hitlerovců v Německu. Současně s vyřízením otázky reparací by musela nastati konsolidace zahraničních dluhů Německa, státních i soukromých, při čemž by krátkodobé úvěry z valné části musely být přeměněny v úvěry střední doby a zbytek v úvěry dlouhodobé, při čemž nemožné vysoké procento (7—8%) by muselo být změněno na úrok hospodářsky snesitelný. Taková dohoda by se musela týkat všech zahraničních dluhů Německa a nástupnických států, aby tento komplex otázek byl jednou pro vždy vyřízen.

Současně s touto dohodou musela by nastati mezinárodní dohoda o zkrácení pracovní doby (s výjimkou živností a zemědělství), při čemž zkrácení pracovní doby by bylo prozatím omezeno na dobu šesti měsíců. Současně by bylo záhodno, aby došlo také k nějakým konkrétním výsledkům v otázce odzbrojení, aby svět věděl, že všechny státy to myslí s odzbrojením upřímně, a aby si nikdo neúspěch odzbrojení nevykládal jako nové válečné nebezpečí. Trapné divadlo poslední konference odzbrojovací by se nesmělo již opakovati.

Situace v Německu je ovšem také ztížena tím, že i kdyby k takové dohodě došlo, neměla by takový účinek, kdyby neměla také podpisu Hitlerova, jelikož trvalé zlepšení poměrů v Německu za Hitlerovy oposice je prakticky nemožné. Dalo by se ovšem čekat, že při obratné taktice by bylo možno hitlerovce pro tyto otázky získati.

Skoro zázrak.

Dalším bodem, kde nutno zapletený uzel rozvázati, jsou nástupnické státy. Kdyby nemělo dojiti k autarkii hospodářské všech proti všem, je nutno, aby půjčka, o které jsem se zmínil, byla Rakousku a Jugoslavii, event. i Maďarsku poskytnuta, ovšem v takové formě, že by směla být použita jen k vyrovnání schodku platební bilance vůči Československu a nikoliv vůči jiným státům, jelikož pak by smysl této dohody byl naprosto ilusorní. V takovém případě ovšem by Československo mohlo převzít bez většího rizika záruku za menší část této zápůjčky, jelikož by byla dána jistota, že nejenom tato část zápůjčky by zůstala u nás,

ale že per saldo by väčšina výtěžků sloužila v náš prospech. Mám za to, že chceme-li brzké zlepšení poměrů v Evropě, je tato cesta jediné schůdná, avšak bereme-li v úvahu pokročilou chorobu finanční evropské soustavy a politicko-psychologické brzdy, které ztěžují uskutečnění těchto naléhavých požadavků, musíme si bohužel říci, že by musel nastati velký obrat u vedoucích politiků a finančníků evropských, aby k této věci došlo. Byl by to učiněný politický zázrak. Máme ovšem v historii precedenční případy politických zázraků, nemůžeme však s nimi počítati, jelikož čekání na politické zázraky by se nám mohlo těžce vymstíti.

Co dělati, kdyby k zázraku nedošlo.

Musíme vše učiniti, aby k tomuto zázraku došlo, musíme napnouti všechny síly a nervy, aby se to uskutečnilo, musíme si však také připravit veškeré nutné posice pro případ, kdyby k tomu zázraku nedošlo.

Připravení těchto posic by bylo rázu dvojího. Rázu zahraničně-politického a vnitropolitického. Hospodářsky řečeno by to znamenalo, že musíme až do doby politického zázraku zařídit se pro sebe a zejména s našimi podunajskými sousedy do té doby, pokud nebudou míti úhradu na krytí jejich platebního schodku vůči nám, sjednati dohody kompenzační a clearingové, které nám dávají záruku, že veškeré peníze za naše nákupy u nich budou sloužiti na nákupy u nás. Nemůžeme také, jak bylo s určitých stran navrženo, podvázati dovoz amerického obilí, jelikož by to vyvolalo ihned u Ameriky represálie, a zejména vůči státům s dobrou měnou musíme se snažiti, abychom obchodně politicky byli s nimi v naprosté shodě.

Pokud se týká opatření vnitropolitických, musím předeslati fakt, že historické země jsou útvarem s hlediska hospodářské struktury přímo ideálním, a že jsou to i vyrovnati velké pasivum východního Slovenska a Podkarpatské Rusi, které nám v poslední době způsobuje tak značné obtíže.

Soumrak kolosů?

Jednou z největších chyb, které se v historických zemích staly, byl přílišný vzrůst určitých průmyslových kolosů v posledních letech, jelikož nebyl úměrným skutečným potřebám, nýbrž byl vyvolán investiční horečkou a ziskuchtivostí, která musela skončiti nezdar, jelikož i nejvypjatější odbytové kalkulace musely počítati s nemožností odbytu tak stupňované výroby. Je to jakýsi soumrak akciového podnikání, kde individuální vedení se nahrazuje vedením anonymním, kde rozhoduje jenom cifra a člověk bývá složkou vedlejší. Nejlepším důkazem toho jsou neutěšené poměry ve velkých průmyslových závodech, a poslední události v uhelných revírech toto tvrzení jen potvrzují. Nesmíme ovšem zapomenouti, že tyto velké koncerny nejsou nejdůležitější složkou hospodářskou našeho státu a že náš stát sestává ze dvou sektorů, a sice z jednoho menšího, o kterém se pořád mluví. (Škodovka, Báňská hutní, Ostravské doly atd.) a z jednoho mnohem většího, který je ještě poměrně zdravý, o kterém se nemluví vůbec, který se musí starati o sebe a musí zaplatiti veškeré chyby sektoru menšího, o kterém se do nedávna dokonce tvrdilo, že jest nejpokrokovější formou podnikání. Tento velký sektor, ještě poměrně zdravý a odolný, sestává ze středních a menších podnikatelů, živnostníků, rolníků atd. Ovšem psycho-

logická nálada, vyvolaná opatřeními velkých koncernů, působí také na něj a vyvolává i zde značnou zdržlivost jak se strany vedení, tak i u všech zaměstnanců, pokud se konsumu týká.

Podporovat investice!

Situace u nás není ještě taková, abychom museli ztráceti hlavu, jest jenom nutno rychle cílevědomě a za sebou udělati opatření, která by účinně a blahodárně zasáhla do hospodářského koloběhu. Tato opatření by byla dvojího rázu. Jednak investičního, jednak administrativního.

Pokud se opatření investičního týká, jest předně nutno učiniti vše, aby soukromá investiční činnost byla podněcována co nejvíce, a aby lidem, kteří dnes investují a kteří tímto způsobem státu přinášejí velké výhody, byly tyto výhody honorovány ve formě úlev, které by pro stát nebyly tíživé, jelikož v případě neposkytnutí, by pravděpodobně k těmto soukromým investicím nedošlo.

Prvním opatřením by byla okamžitá novelisace zákona o stavebním ruchu na základě zákona z r. 1927, jelikož výhody dnešního zákona jsou příliš nedostatečné. Podle tohoto zákona by musely býti veškeré stavby, započaté a dokončené v letech 1932 až 1933, osvobozeny na dobu 25 let ode všech daní a přírážek s výjimkou těch, které tvoří úkon se strany obce, t. j. vodné a stočné. Současně by se muselo upozorniti, že tento zákon se neprodlouží dále a že tyto výhody jsou výhodami krisovými. Kdyby tento zákon byl rychle vydán, nebylo by zapotřebí zvýšení státní záruky a zvýšení dotace na úrokový příspěvek, jelikož je u nás mnoho lidí, kteří za dnešní doby, neobyčejně výhodné pro stavby, by stavěli s vlastním kapitálem, takže i s této strany by to pro státní pokladnu tvořilo plus.

Dále měl by býti vydán zákon, který pro veškeré podnikové investice, započaté a dokončené do 1. července 1933, připouští místo dosavadního 20% odpisu jednou pro vždy, odpis 60%, ovšem i pro ty, kteří knihy nevedou, tedy pro rolníky, živnostníky a jiné drobné podnikatele.

A pak mělo by se uvažovati o tom, aby podniky, které vyvážejí 50% své výroby a které prokazatelně nepropustily od 1. ledna 1931 více než maximálně 5% zaměstnanců, obdržely daňové úlevy. Na tuto výhodu by stát jistě nedoplácel, jelikož by břemeno nezaměstnanosti u takového podniku odpadlo, a i Národní banka pochodila by při tom dobře.

Je nutno zřídit krisový fond.

Jest nesporno, že zhoubný psychologický účinek nezaměstnanosti se podporami jen zeslabuje a nezadrží rozklad, který se vyvolává tím, že člověk, který žádá práci, dostává jen podporu. Nahodilé nouzové práce jsou nedostatečné a s hlediska pracovní psychologie nesprávné. Člověk, který pracuje při nouzové práci, se cítí stále jako nezaměstnaný, jelikož, nejasa v pevném poměru, ví, že jakmile práce bude u konce, bude opět nezaměstnaným. Nouzová práce sama o sobě dobrého dělníka těšiti nemůže, a jest tudíž nutno, aby tento nedokonalý systém se zaměnil za systém lepší.

Nouzový fond pro nezaměstnané má býti tvořen příspěvky z mezd, které by platili dělníci a zaměstnavatelé. Předně jest nutno, aby na tento fond neplatili jen ti, kteří dostávají mzdu, nýbrž všichni ti, kteří dostávají plat, tudíž i úředníci a zřizenci, jak soukro-

mí, tak veřejní. Jedno procento se strany zaměstnavatele a se strany zaměstnanců je nedostatečné a mělo by se toto procento zvýšit alespoň na dvě procenta ze všech platů a mezd a 2% se strany zaměstnavatele, při čemž ony podniky, které prokazatelně od 1. ledna 1931 nepustily více, nežli 5% stálých zaměstnanců, platily by místo dvou procent jen jedno procento, ovšem cestou refundace, po obdržení potvrzení živnostenského inspektorátu, že tomu tak jest.

Tento krisový fond by musel býti spravován zvláštní komisí, která by se skládala maximálně z deseti členů, při čemž dva členy by jmenovaly organizace dělnické odborové, dva členy odborové organizace úřednické, jednoho člena obchodní komora, jednoho člena komora inženýrská, a po jednom členu ministerstva financí, veřejných prací a zemědělství. Předsedu by jmenoval prezident republiky.

Jaký vliv by měly investice na nezaměstnanost.

Tato nová investiční komise by měla s urychlením vypracovati investiční plán, a jak již z mnohých a mnohých stran bylo zdůrazněno, přišly by v první řadě v úvahu jednak práce silniční, jednak železniční vrchní stavby, pokud vrchní stavba jest vadná a vyžaduje důkladné opravy. Hlavní podmínkou však jest, aby dělníci, kteří by byli při těchto pracech zaměstnáni, byli přijati státem do práce, aby měli pocit, že jsou dělníky státními a nikoliv přijatými jen na krátkou dobu. Dělníci, kteří by nepřijali státem nabídnutých podmínek, ztratili by nárok na podporu.

Krisový fond by obdržel za jeden rok z příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů asi 750 milionů Kč, kromě toho z normálních rozpočtových dotací asi 450 milionů Kč, tudíž na dobu jednoho roku 1250 mil. Kč.

Počítáme-li, že pro veškeré tyto investiční práce by platila 40hod. doba pracovní, měl by každý takový dělník 250 pracovních dnů při průměrném výdělku na venkově 20 Kč, a ve městě 26 Kč, při čemž ovšem by dělníci z venkova, dojíždějící na městské práce, obdrželi mzdu, platnou pro venkov. Počítáme-li tudíž průměrný mzdový náklad Kč 22.50, bylo by možno zaplatiti zaměstnání pro 200.000 dělníků, při čemž by stát na podporách v nezaměstnanosti ušetřil asi 400 mil. Kč. Dále možno počítati, že brzkým uzákoněním výhod pro přímé investice soukromé klesla by nezaměstnanost minimálně o dalších 100.000, takže by asi 300.000 lidem byla opatřena práce.

Daňová půjčka.

Ruku v ruce s tímto opatřením musel by se stát snažiti krýti co nejrychleji rozpočtový schodek, aby důvěra byla opět obnovena, a sice vypsáním výhodné daňové půjčky, aby depurační akce mohla býti rychle ukončena a takovou půjčkou ohromný počet rekursů likvidován. Půjčka by musela pro nedoplatky do roku 1923 obsahovati slevu 30%, za daně z roku 1923—26 slevu 25%, a od roku 1927 nejméně, ovšem s výjimkou daně z obrátu, 5%, při čemž úroky by odpadly. Kdo totiž upíše 20.000 Kč této půjčky, zaplatí 20.000 Kč a při placení daní se pak celá daň může platiti touto půjčkou, při čemž se příslušné procento bonifikuje.

Námítka, že by to byla bonifikace pro liknavé dlužníky, není zcela správná, jelikož v roce 1925 se platilo snáze 100% daní, nežli dnes 70%. Tím způsobem by stát určitě zmobilisoval přes jednu miliardu a mohl

by býti rozpočtový schodek na celý rok 1932, což by pro celou situaci státu mělo nedozírný význam. Kdybychom tato opatření uvedli v činnost, jednak by to neznamenovalo zatížení finančního trhu, jednak by se proměnily investice z převážné části ve mzdy. Znamenalo by to, zejména pro kraje, kde silniční spoje jsou ještě prabídné, velikou výhodu, jelikož tímto způsobem by byly teprve otevřeny.

Zkrácení pracovní doby.

Ruku v ruce s tím by měla býti zavedena pro veškeré státní a komunální práce 40hodinová pracovní doba, čímž by pracovní penzum se časově prodloužilo a s menším obnosem za určitou dobu by se zaměstnalo větší množství lidí nežli dříve. Současně by se v těch průmyslových odvětvích, která dnes pracují výhradně pro potřebu tuzemskou, mělo uvažovati o zavedení 40hod. pracovní doby, při čemž ovšem by musel padnouti požadavek stejného výdělku jako za práci 48hodinovou. Pro takové závody by však musel platiti zákaz dalšího snížení mezd. Zavedením 40hod. pracovní doby při státních a komunálních normálních pracích, které nemají s krisovým fondem co dělati, zaměstnalo by se alespoň o 50.000 dělníků více.

Kdyby 40hod. pracovní doba se zavedla v jedné třetině průmyslových závodů, bylo by do pracovního procesu vřaděno minimálně o 70.000 osob více, takže celkovými, výše uvedenými opatřeními by do pracovního procesu bylo vřaděno znova celkem 420.000 osob.

Tím by ovšem byla značně zesílena odolnost našeho hospodářství a důvěra k naší vnitřní hospodářské síle podepréna. Předpokladem ovšem jest, aby hospodárnost ve státní a komunální správě byla větší, a aby se peníze účelně vydávaly. Zejména by se měla utvořiti nová úsporná komise, avšak nikoliv z politiků, nýbrž z lidí bez mandátu poslaneckého, a takto opatřené peníze přiděleny krisovému fondu.

Exportní průmysl pak nesmí doufati v nějakou náhlou, okamžitou nápravu a musí se snažiti stůj co stůj výrobu přeorientovali, jak se již podařilo několika podnikatelům, kteří situaci správně rozpoznali.

Mnohé tyto návrhy neuspokojují. Víme všichni, že takovými zásahy můžeme sice situaci zlepšiti, ale i kdyby nastalo zase poměrné ozdravení, neodstraníme latentní nebezpečí, které bude nad celým světem, a které je příčinou dnešní krise, t. j. chybná struktura celkového světového hospodářství v ohledu mravním. Bude to těžkým, ale krásným úkolem pro lidi dobré vůle, pracovati pak na tom, aby se taková zkouška nesměla již opakovati. O tom se šířiti není však již účelem tohoto článku.

Evropská situace je vážná, není však beznadějná. Záleží na rozvaze, obratnosti, dobrých nervech a vážnosti vůdčích evropských činitelů, aby se brzo dohodli na definitivním odstranění všech překážek, které zatarasují cestu k novému vzestupu. Evropská otázka musí býti vyřešena letos. Nestane-li se tak, nastane boj všech proti všem, a teprve z takové bolestné operace, která všem uloží na dlouhou dobu velké utrpení, vzešlo by toužebně očekávané zlepšení.

Svět nikdy nešel natrvalo nazpět. Jedná se o to, má-li se vývoj kupředu dáti takovou cestou, která by přinášela i dnešní generaci prospěch, tedy cestou r o z u m o v o u, nebo cestou z o u f a l s t v í, kde by bylo zlepšení vykoupeno velkými oběťmi generace dnešní.

Jindřich Kolowrat-Krakovský.

p o z n á m k y

Pocit odpovědnosti — proti paragrafu

O § 144 může se dnes s naprostou určitostí prohlásit, že koná docela zvráceně své původní poslání. Kamenem úrazu jest však naprostá nemožnost podati důkaz. Násilné přerušování těhotenství děje se u nás denně v tisících případech nejhrůznějším a nejhrůznějším způsobem naprosto tajně, a proto číslice, jež veřejnosti se o přerušování těhotenství dle lékařských záznamů předkládají, nevystihují ani zdaleka skutečný obraz.

Opravdu přesný počet umělé prováděných potratů nelze nikdy zjistit, poněvadž 1. lékaři zaznamenávají pouze počet těch případů, jež se jim dostanou do rukou neodborně provedené k léčení a nikoli těch, jež provádějí sami, 2. porodní asistentky o „svých“ případech z pochopitelných důvodů ani slovem se nezmiňují a o nějakých písemných datech nemůže tu být ani řeči, 3. žádným způsobem není možno přinutit k „úřednímu“ doznání ženy, jež si z největší bídy provádějí potrat samy. Tudíž zpráva, že u nás v republice přichází 50.000 žen o zdraví následkem tajných potratů a 2600 jich umírá, nevystihuje ani část skutečnosti. Pouze soukromý pozorovatel, žijící neustále mezi ženami nejširší lidové vrstvy a mající příležitost soustavně vyslyšati „neoficiální“ zpovědi postižených, může si udělati trochu určitější představu o zhojbném významu § 144.

Dodejme si konečně již odvahu podívati se v tomto směru pravdě do očí.

V současné době každá žena bez rozdílu společenského postavení a duševní zdatnosti pokládá v zájmu snesitelnější existence své rodiny za nutné omezení porodů. Každá bez výjimky, i ta nejnaivnější, uvědomuje si instinktivně, že situace dnešní doby nepřipouští náhodné rození dětí v tom smyslu, jak tomu bývalo kdysi. Hlavní příčinou tohoto uvědomení jest podstatně zvýšená úroveň ženy nejširší vrstvy lidové. (Vyšší spol. vrstvy nepřicházejí tu vůbec v úvahu, poněvadž na ty § 144 nemá naprosto žádný vliv.) Dnes je nutno bráti v úvahu změněnou mentalitu proletářské třídy, nutno uvážiti, že každá žena, i ta nejpobožnější, i ta nejchudší brání se všemi silami a schopnostmi většinu počtu dětí z toho důvodu, aby jedno nebo dvě již narozené mohla vychovat jako lidi, to je, aby je mohla správně vyživiti, slušně ošatiti a dopomoci jim k nějakému vzdělání.

Ovšem, důvodů pro omezení porodů je mnohem více, populační otázka vyžaduje v dnešní době vůbec důkladného vyřešení, „podrobnějšího propracování“, jak se o ní vyjádřil nedávno prezident, každá žena je také různě dovede vyjmenovat dle stupně duševní vyspělosti, ale podstatným důvodem pro omezení porodů u všech jest: „nechci být pouze otrokyní svého pohlaví, jako byla má matka, a chci dítěti připravit lepší život, než jsme měli my.“ To jest prostá, jasná a určitá logika všech proletářských žen, bez výjimky. Je tu dnes docela určitě patrný i zvýšený pocit odpovědnosti za osud dítěte, přivedeného na svět, a všechny ženy dnes, ať již podvědomě, či vědomě cítí, že n e m a j í p r á v o n e o d p o v ě d n ě r o d i t d ě t i. Nutno to považovati jen za znamení zvýšené kulturní úrovně a nutno také počítati s tím, že žádné náboženské či etické doktriny nejsou s to sflu tohoto pocitu zvýšené odpovědnosti zlomit.

A z toho důvodu také žádná moc světa není s to zabrániti násilnému přerušování těhotenství a sice do té doby, dokud nebude vynalezen bezpečný preventivní prostředek, právě těm nejširším lidovým vrstvám dosažitelný. Poněvadž však to je v dohledné době problém těžce vyřešitelný, budou umělé potraty prováděti stále, jako se to dosud děje, lékaři, lékárníci, porodní asistentky a různí pokoutní fušeři a fušerky, výdělku lační, i když bude § 144 ještě krutější. Dnes právě v tom tkví celá zvrácenost onoho nešťastného paragrafu, že pod jeho záštitou děje se sprosté vydírání peněz na ženách, jež se provedení nedovoleného zákroku dožadují, a úžasné hazardování zdravím.

Nemá smyslu snaha zakrýt to, co se skutečně děje. Jen naprosto mizivé procento žen dnes rodí děti proti své vůli. Možno směle říci, že 99% žen reguluje porody všemi dosažitelnými

prostředky, a protože právě v oně nejširší vrstvě lidové je těchto prostředků nejméně a nejtěžší jsou tu dosažitelné, dochází právě v této vrstvě nejčastěji k obcházení § 144. Ženy středníků, obchodníků, ev. živnostníků mají každá „svého“ lékaře, který své „pacientce“ bez obtíží za předem stanovený obnos vždycky vyjde vstříc. Obyčejně výše obnosu u lékaře pohybuje se mezi 200.— až 2000.— Kč. Ženy dělnické si ovšem něco podobného dovoliti vždycky nemohou. Těm ve většině případů musí stačiti vědomosti a schopnosti porodních asistentek, jež jsou při určování výše odměny milosrdnější. Ty ovšem také řídí se dle finančních poměrů žen a výše požadovaného obnosu pohybuje se mezi 20.— až 200.— Kč. Ovšem s těmi, jež nemohou platiti více než oněch 20.— Kč, se velké cavity nedělají. V nečistých světnicích s nečistými pomůckami docela bezohledně se s nimi „pracuje“. Když se to povede, dobře, když ne, jaká pomoc. Za dvacet korun se žádná odbornice dlouho nezdržuje. Avšak to není ještě to nejhorší. Dnes vyskytuje se tisíce případů, kdy to musí jít i bez oněch 20.— korun, prostě proto, že nejsou. V těch případech pomáhají si ženy samy a sice pomocí jehlic na pletení punčoch anebo také narovnanou vlásenkou. Jen prosím, nezavírejme oči před tímto zjevem, neodvracejme se od toho. Případy, kdy si ženy takovým způsobem pomáhají anebo takovým způsobem vraždí, nejsou ojedinělé. Pohled na hladové, zchátralé dítě je pro matku strašlivě bolestný a ona hrůza při pomýšlení, že by zase bylo o jednoho takového ubožáka více, dohání ubohé ženy k nejhoršímu. „Když se to povede, dobře, a když ne, odvezou mě do nemocnice a tam se o mne postarají. Raději se nechám zavřít, než abych si to nechala.“ To je logika těch nejubožejších. A opravdu, někdy se to povede anebo jednou, dvakrát se to povede a po třetí se to nepovede. Pak ovšem následuje nemocnice a mnohdy ovšem smrt. Řady takovým způsobem matku pozbyvších sirotků se množí. To není pohádka, to je skutečnost bez příkras.

Není pravda, že by se množily potraty, kdyby onoho § nebylo. Potrat sám o sobě nikdy něco bezbolestného nebo příjemného, aby ženy z rozkoše si jej dávaly provádět. Kdyby paragraf byl zrušen, jistě převážná většina těch, jež dnes svěřují svůj život rukám pokoutních neodbornic anebo rukám svým, obracelo by se na odborné lékaře. Ovšem, že by bylo nutno nový potratový zákon dobře propracovati, je však již nejvyšší čas, aby se něco v tomto směru podnikalo. Není již opravdu možno klidně dále přihlížeti onomu hrůznému zjevu hazardování životy nemajetných žen.

Celková situace dnešní doby tvrdě odpírá jakémukoli druhu teoretického kázání. Umělé potraty se budou provádět i přes nejprůsňější zákaz soustavně dále, dokud nevejdou ve všeobecnou známost preventivní prostředky spolehlivé. Do té doby je nutno voliti ze dvou zel menší. Odstranění § 144 a nahrazení jeho novým potratovým zákonem, při jehož zpracování byl by vzat zřetel hlavně na poměry proletářských mas, je nezbytnou nutností současné doby, prostě požadavkem lidskosti.

R. T. V.

Censura nad námi bdí

Je známo, že podle názoru zástupců ústředních státních úřadů a zástupců lidovýchovných korporací, jakmile se proměňíme v návštěvníky kina, stáváme se o mnoho hloupější, nežli zůstáváme tehdy, pokud jsme čtenáři knih anebo pokud chodíme do divadla. Myslenková a ideová úroveň filmů musí být stlačena co nejnižší a jejich obsah kontrolován co nejobezpečněji, kryje-li se jednání všech osob naprosto s předpisy trestního zákoníka. Je nebezpečí, že kdybychom shlédli Pabstovu „Z e b r á c k o u o p e r u“, počali bychom ohrožovati na životě všechny ředitele bank, podezírajíce je ze spojenectví s organisacemi zlodějů. Je nebezpečí, že bychom po spatření technicky a režijně krásného filmu Mamulianova „U l i c e v e l k o m ě s t a“ počali zacházeti bambítkou tak bravurně na Václavském náměstí, jako činí mrštný Garry Cooper někde v Chicagu; proto nám censurní sbor tento film také právě čerstvě prohlásil za nepřístupný mládeži i dospělým. Je pravděpodobno, že bychom pravděpodobně podnikli nějaký strašný převrat ve prospěch barevných Čínanů, kdybychom shlédli nádherný Traubergův „M o d r ý e x p r e s“, který se hrál s obrovským úspěchem v Paříži i v Berlíně a byl u nás opět jednou uznán nebezpečným pro náš zrak a myšlení. Také nádherná Pabstova „L á s k a J a n y N e i l l o v é“ podle románu Ilji Erenburga, jeden z nejpoeetičtějších filmů, jež byly vůbec vytvořeny, nesmí u nás vstoupiti nikdy do světla projektorů. Bílého plátna nespátří ani ta grandiosní patologická studie Fritze Langa „M“ o vrahů mezi námi, evokující psychosu celého velkoměsta ve chvíli záhadné vraždy. Máme zapomenouti na nekulturnost a úzkoprsost zákazů Pudovkinovy úžasné „M a t k y“, ztělesňující geniálně román Gorkého, zá-

kazí historických fresek o „Deseti dnoch, ktoré otrásali svetom“ a „Konci Petrohradu“, na základy chicagských filmů Sternbergových, objavujúcich nový svet v hĺbkinách, na zkomolení tolika krásnych umelckých děl, zejména ruských, na vsecky blamáže a ostudy našich cenzurních sborů, mezi něž patří původní zápověď psychologicky a básnicky jedinečné „Ariany“ Elisabeth Bergnerové? Nebuďe nám útěchou, přečteme-li si velice aktuální a nesmírně obsažnou knížku vydanou právě v Německu, která však vypadá jako by byla bývala šita na naše poměry. Jmenuje se „Zakázané filmy“ a napsal ji Wolfgang Petzet. („Verbotene Filme“, Sozietätsverlag, Frankfurt am Main). Snáší nám veliké bohatství materiálu o tom, co nesmíme v kinu spatřiti, a je to v Německu skoro navlas totěž jako u nás, jen trochu větší shovívavost po stránce mravnosti, trochu větší volnost ve věci zločineckých témat a poněkud větší úzkostlivost v hájení prestiže války jakožto zařízení krásného, hodného podivu a dávajícího člověku příležitost k uplatnění své nejvyšší občanské etnosti, nádherné smrti na poli slávy. Ve své podstatě jest však cenzurní praxe stejně barbarská v Německu jako u nás: poněvaďž postihuje svými nemotornými tlapami právě nejdělikátnější umelcká díla, poněvaďž brání filmu jakýkoli myšlenkový rozlet a stlačuje jej do bahna nejvšednějšího kýče, poněvaďž primitivně utkvívá v pouhém vnějším námětu a nemá nejmenší vnímavosti ani pro nejúžasnější dokonalost umelcké formy. Pro cenzurní sbor zůstává „Hamlet“ vždycky jen surovým krvákem, „Oidip“ lascivní pikantností skandálního rázu, „Zločin a trest“ zabítím staré báby. Cenzurní sbor je ovšem omezen na praxi preventivní a nemůže zakazovati nevinný brak pouze proto, že by byl neumelcký. Ale nikdo nám nenamluví, že by musil být hluchý a slepý k umelckým kvalitám díla, že by musil absolutně negovati povznášející a pročisťující moc opravdového umění, ať má za podklad látku jakoukoliv, a že by nesměl právě s důvěrou v tento mravný vliv umění posuzovati ryzí umelcká díla jinak, než sence chtivý brak.

Dr. O. R.

S čím souhlasíme

Solidarita v krizi. „K prvnímu březnu bylo u nás 634.000 nezaměstnaných. Toto číslo, dovedeme-li si je rozvést v konkrétní lidskou podobu bídy a nedostatku, mělo by víc než jiné mluvit k těm, kdož neztratili poslední špetku soucitu a poslední kus pocitu solidarity se všemi příslušníky národa. Dáváme lidem beze své viny nezaměstnaným málo a nevíme, jak dál. I na nejmenší a nejnnutnější podporu nezaměstnaných na něž se vztahuje vyživovací a mléčná akce, je třeba peněz. Mnoho peněz, sta milionů peněz. Je otázka, odkud je vzít, když státní pokladna stěží zmáhá ostatní své úkoly. Proto přišel ministr sociální péče s plánem na zřízení t. zv. nouzového fondu pro péči o nezaměstnané, jenž se právě projednává v kolegiu hospodářských ministrů. Ministr sociální péče žádá, aby zaměstnavatelé přispěli státu k boji proti hladu statisíců. Aby přispěli továrníci, kteří dosud přímo u nás na nezaměstnané nic nedali, ač v sousedních státech odvádějí po léta pravidelné příspěvky. Aby přispělo zemědělství, zvláště ti, kdož zaměstnávají větší počet pracovních sil. Dohodování je těžké. Zástupci zemědělců říkají, že nemohou dát. Průmyslníci říkají, že nedají také, nedá-li zemědělství. Tak se projevuje v praxi solidarita druhých tříd společenských, také sice krizi postižených, přece ne však tolik, jako dělníci, na jejichž bedra se krize nejtěžší převálila. Zdá se nám, že není dost pochopení, v tak těžké finanční situaci je stát a že někde musí se najít peníze. Že není dost pochopení pro to, jak těžká situace armády nezaměstnaných vytváří nebezpečné ovzduší psychologické a politické. A že není dost odvahy podívat se na věc, jak je a přímo odpovědět, odkud tedy se mají vzít peníze, potřebné na boj s hladem. Není dost solidarity v řadách těch, kdož nejsou tak zle postiženi s armádou oněch, již krizi nejvíc odnášejí. V teorii se shodneme všichni, že proti následkům krise musí vyrukovat společná solidarita všech. V praxi to vypadá jinak. Neochota, sobectví a neústupnost vítězí nad solidaritou. A to je nejsmutnější zjev, jež nyní zplozuje u nás hospodářská krise.“

(„Národní Osvobození.“)

Jen křestní list? „Loni na podzim se začalo mezi lidmi, kteří dělají politiku a noviny, velké řečnění o tom, že všude, kam oko pohlédne, sedí na nějaké funkci starý plešatec, a mladí lidé že nejsou nikde vidět. Že je nikdo „nepouští k práci“. Články přinesly statistiky, ze kterých viděl i slepý, že opravdu v politice — a o tu především šlo — vedou starci. Z těchto skutečností se tedy hned také vylíhl program: Pusťte mladé vzhůru! Ustupte jim! Ať dělají šéfredaktory, sekretáře a poslance, ministry a vládu, ředitele záložen, spořitelen, bank, pojišťoven, nemocenských pokladen, členy správních rad, atd. Hluku bylo okolo toho plno. Ona nestačí ta výměna garnitur na základě křestních listů. Je-li někde nějaká skupina mladých lidí, která za něco stojí (věříme, že jsou takové), musí tato skupina nad hlavu zvedat ne křestní listy, nýbrž program. Tohle vy, starí, děláte takhle, ale my chceme, aby se to dělalo takhle! Vy se díváte na celní politiku tak, a my jinak! Vy hospodaříte a necháváte hospodařit tak, my máme takové a takové důvody proti tomu, a chceme to dělat takhle! To bude teprve ta pravá řeč! Jinak bychom nemohli vidět velké výhody v tom, aby hofráťství, které u nás sedá na lidi v padesátce, si je osedlávalo už ve třiceti letech.“

(„Čin.“)

politika

Čeho je třeba

(Rozhovor se senátorem J. V. Klofáčem.)

Položili jsme několik otázek o aktuálních věcech panu senátorovi Klofáčovi, a otiskujeme jeho odpověď.

Co soudíte, pane senátore, o této době, a od jakých opatření byste si sliboval úspěch?

Ve čtvrtek zašel jsem si do několika pražských továren. Tam jsem nejlépe viděl to, čemu se říká „tato doba“. Kde se pracovalo ve dne v noci, je teď skoro prázdno a nehybno. Opuštěné stroje — ale i opuštění lidí. Těch několik velikých továren se zdecimovaným dělnictvem a úřednictvem přímo křičelo na mě, že žijeme v tak těžké době, jakou jsme si neuměli ani představit. Výpověď jde za výpovědí, a dělníci a úředníci bloudí kolem továren s otázkou, kdy budou vráceni práci a kdy jim bude vrácen chléb. Víím — za války bylo také zle, ale zdá se mi, že nebylo tolik beznadějnosti. Sama válka přinášela práci, a před námi byl velký cíl. Dnešní beznadějnost, která se zmocňuje tisíců a tisíců, myslím, je nejnebezpečnějším průvodním zjevem krise, a lekám se jí víc než té nezaměstnanosti. Je mnoho lidí, kteří v celém životě neviděli továrny, nepřišli do styku s dělníky, mají stále příjmy a nevědí, co je to hlad. Tito lidé, které je třeba vyburcovat, si neuvědomují, že se nám všem otrásá země pod nohama, někomu víc a někomu zatím míň. Vše záleží na tom, jak si dovedeme uvědomit vážnost situace. 3. dubna jsem už na pražské radnici mluvil o válečném kabinetě, je muž ukládáme v této době jen jednu povinnost: aby vyhrál hospodářskou válku, kterou vedeme, válku s hladem a nezaměstnaností. Je tu velké nebezpečí, které si neuvědomují ani politické strany, ani vláda. Ano, ani ti ne. Zdá se mi, že by bylo velmi prospěšné, kdyby aspoň jedna z ministerských porad byla pořádná v některé té začouzené a prázdnotou zející místnosti někdejší Daňkovky, nebo kdekoli jinde, kde se pracovalo a teď se nepracuje. Nemohlo by škoditi, kdyby aspoň jedna plenární schůze poslanecké sně-

movny nebo senátu byla konána také v nějaké pustnoucí továrně. Mělo by to cenu bezprostředního styku s tragedií. Je ovšem pravda, co se nám říká, že krise není jenom u nás, že otrásá celým světem. Ale třese se my proto méně? Musíme si rozdělit věci na ty, které můžeme řešit jen s celým světem, a na ty, které můžeme vyřídit sami. Ty pak musíme silnou rukou vykonati. Někdo ovšem by snad raději čekal, až ho k tomu donutí rozčilený, hladovící lid. Můžeme vládnout lidu jen tenkrát, budeme-li lidu sloužiti. To je cena, kterou musí zaplatiti všichni demokratičtí vládcové.

Je neuvěřitelné, jak jsme neschopni pozorovati změny, které se staly od ukončení války. Vidíme obyčejně očima svého stranického žurnálu, a proto si tak málo uvědomujeme novou situaci. Je třeba pochopiti, že není frází, říká-li se, že žijeme na rozhraní dvou epoch. Lidí, kteří tomu nevěří, bude čím dále tím méně. Ačkoliv před sebou kapitalismus stále ještě vidíme, patří už minulosti.

Zodpovědět otázku, jakých opatření je nám třeba, znamená mít napřed celý plán, a to se týká hlavně poslání socialistických stran ve vládě.

Jaké úkoly čekají tedy socialisty ve vládě?

Těžké! Ovšem že těžké. Hlad v továrnách a na vesnicích musí vynutit větší povolnost zákonodárných sborů pro odhlasování všeho, čeho je třeba. Lid potřebuje vědět, k jakým činům je vláda odhodlána. Potřebuje také vědět, že není necitelně opuštěn. Myslím, že by ministerský předseda i ostatní členové vlády měli často vystoupit s podobnými prohlášeními, na jaké je zvyklý francouzský nebo anglický lid. Zdá se mi, že vláda příliš ochotně mlčí. Vláda musí být silná, a podle mého názoru bylo by znamenité, kdyby byla méněčlenná. Sbor šestnácti ministrů přesvědčil, že se tu síly navzájem paralyzují, místo aby se doplňovaly a popoháněly. Stačil by, řekněme, šestičlenný kabinet. Ostatní práci by bylo možno svěřit státním sekretářům, odborníkům. Zdá se mi vůbec, že v nynější době mají a budou mluvit víc odborníci, praktičtí národohospodáři a finančníci, než lidé, kteří jsou zvyklí mluvit na veřejných shromážděních o tak zvané „politické situaci“. Ministerstva nesmějí být už sekretariáty politických stran, a aby nebyla, musí být v každém ministerstvu postaráno o dostatečnou a vlivnou kontrolu. Podzim si vynutí nový statečný režim i plnou moc pro mnoho věcí, neboť válka s hladem je také konec konců válka. Vláda musí vědět, že je třeba něčeho podobného válečné pohotovosti. Pomalost je nyní právě tak málo dovolena jako v bitvě. Vláda musí být zmocněna pro předem sjednané věci včas, protože někdy i 24 hodin je doba rozhodující. Tato technická opatření, týkající se vlády, musí být doplněna podobnými v zákonodárných sborech. Bude třeba změnit jednací řád sněmoven, v nichž senát po mém přesvědčení má být sborem hospodářských odborníků. Omezit plenární schůze a zvýšit činnost ve výborech, jimž se musí dostat práva publicity, právě pro kontrolu veřejnosti. Nesmíme si nic namlouvat, ani něčeho důležitého nechat: města i vesnice jsou znepokojeny a zradikalizovány, a my můžeme jen tenkrát odradikalizovat ducha lidí, jestliže zradikalizujeme své činy. Otázka chleba musí nezbytně být řešena. Všechny revoluce vznikaly z nedostatku chleba, jak ostatně už Havlíček vyzpovozoval. Nesmíme přehlížet materiální stránku lidského života.

Vlastní úkoly socialistů týkají se především všech sociálních osnov, které zmenší hlad a bídu a zmírní kritickou situaci. Myslíme-li na časové hospodářské problémy, musíme si stále opakovat slova: železo, uhlí, cement. Chceme-li, aby dráhy snížily dopravní tarify a aby byl oživen stavební ruch, na jehož hřebíku visí tolik existencí, nesmíme se lekat zápasu s kartely, které zdrazují železo, uhlí a cement. To je vlastně hlavní základ všeho, spolu s pronikavou produktivní péčí o nezaměstnané, a s nejrychlejším zřízením nouzového fondu pro lidi vyhladovělé a bez práce. Reforma bankovního zákona musí být doplněna zákonem kartelovým a akciovým, neboť zájmy státu nesmí zůstatí za zájmem bank. Stačí vyslovit jména: Stinnes, Castiglioni a Kreuger, a není potřeba dodat mnoho slov. Centrální hospodářská komora je nejnaléhavější potřebou doby. V ní mají být soustředěni všichni praktikové. Politika je dnes víc řešením hospodářských otázek, než čímkoliv jiným. Prosím, aby socialističtí ministři, ku kterým mám plnou důvěru, neponechávali žádnému jinému ministerstvu tak dalekosáhlou samostatnost řešení, jako se to stalo v době hornických stávek. Socialističtí ministři jsou ve vládě proto, aby mluvili za ohrožené dělníky a aby mluvili také za hladovící a zbytečně z práce vyháněné hornictvo.

V nedávném svém projevu užil jste slova „kerenština“.

Jaký obsah přisuzujete tomuto slovu v našich poměrech?

To slovo bylo proneseno za hornické stávký, ale mohlo a mělo ho býti užito už dávno před ní. Nebezpečí jsou větší než si myslíme, neboť jsme vlastně na počátku bitvy, a očekává nás trudný podzim a zlá zima. Je dobře myslet dopředu. Musíme víc než jindy předvídat všechny možnosti. Už jsem poznal, že mě leká beznadějnost, kterou pozorují i u inteligentních dělníků, o skepsi inteligence ani nemluví. Řekl jsem, že vláda by měla častěji mluvit. Je ovšem hlavní, aby častěji jednala. Člověk všechno vydrží, i to nejhorší, věří-li, že jeho utrpení je časově omezeno, ale propadá nihilismu, ztratí-li důvěru v nápravu. Nechci u nás Bazarovů, ale nechci také oblomovštiny a jak už se říká kerenštiny. Síla vlády musí být v předvídavosti a v zachraňování takových situací, jaké se ukázaly za stávký. Stávký mají podobnost se sopečnými výbuchy, kterým je těžko zabránit. Ale různým stávkám bylo by možno zabránit, kdyby povolané orgány vykonaly vždycky včas svou povinnost a nepřicházely s pomocí opožděně, kdy už komunisté vytěžili vše, co se dalo, z chyb vládních orgánů. I v otázce stávek musí se politické vedení sejít s odborovým, určit okamžité taktiku a potom velmi energicky jednati ve vládě i tam, kde se ozval bojovný hlas. Kde není stávka vyvolána lehkomyšlně, musíme učinit všechno možné, aby dělnictvo v ní nebylo poraženo. Socialisté nemohou souhlasit, aby v sociálních bojích užívalo se proti stávkujícímu dělnictvu vojska. Šarfmachrovství není důkazem síly. Je jenom důkazem, že v postupu vládních orgánů staly se veliké chyby. Kerenština u nás je právě tam, kde ji neradi vidíme. Je v centrálních úřadech a ukazuje se to pořád, že k rozhodujícím krokům dostáváme se o rok a častokrát ještě o víc později. Nemůžeme být nepřáteli administrace, ale musíme si přát administrativu dobrou, předvídavou, statečnou, včas zakročující. Tady musí socialismus vésti.

Často jste se zmiňoval o solidaritě socialistických stran. Zdůrazňoval jste ji konečně i v dnešní řeči o úkolech socialistů ve vládě. Měl jste na mysli obě strany. Co soudíte o poměru k sociální demokracii?

V této otázce jsem se nezměnil a dívám se na ni stejně již dlouhou dobu. Jestliže u nás je všechno stranicky přepolitováno, platí to také o socialistických stranách. Trpí tím věc socialismu a účelné řešení nejtěžších problémů. Jsou-li mezi námi polemická pera, která cení polemiku nad všechno ostatní, bude dobře, řekneme-li jim, aby se svými nepěknými zvyky několik let počkali. Teď potřebujeme solidaritu. Nechceme reprezentovat minulost s jejími hloupostmi. Budu se bránit tomu, aby faráři, kostelníci a ministranti v socialistických stranách rozhodovali o tom, jaký má být nyní poměr mezi socialistickými stranami. Národní socialisté a sociální demokraté udělali dobře, že napravili starou chybu, když zbytečně opustili vládu a ponechali ji svým odpůrcům. Udělali dobře, jestliže po volbách vyslali své zástupce do vlády. Poměry se však ohromně za poslední tři léta změnily. Dnes není možno myslit na maximální program. Dnes jsme prostě postaveni před skutečnost a musíme řešit otázky přítomnosti. V tomto programovém, řekl bych, oddálení, lze najít větší záruky solidarity mezi oběma stranami, než kdykoli před tím. Nejkrásnější program pro dělníka, který chce chléb, neznámá nic. Není to ignorování velkých myšlenkových zásad socialismu. Skutečný život je prostě víc než cokoliv jiného. Národní socialisté i sociální demokraté udělají dnes velmi dobře, nebudou-li hledati slovníky pro svou praktickou politiku a nebudou-li se dovolávat tak často, jak se děje, ani prestiže, ale naleznou-li v porozumění s národohospodáři, finančníky, sociology a techniky východisko z dnešní doby, nechtějí-li, aby dravý proud nespokojenosti se převalil i přes jejich hlavy. Socialisté musí být živlem průbojným. Právě socialisté musí žádat jasný a praktický program pro tuto dobu, a jakmile se o něm dohodli, nesmějí ustoupiti o milimetr. Jsme-li v koalici, neznámá to, že ji musíme polykat i s chlupy. Nebudeme provozovat demagogii, ale kde se jedná o lid, který je dnes nemilosrdně vydán bídě, musíme být neúprosní. Právě v dnešní době musí mít pracující vrstvy důvěru k socialistickým stranám, i když jsou ve vládě. Je na nás, abychom si tu důvěru zasloužili. Považují za rozumné, aby vedení obou stran se scházela a dohadovala o postupu právě tak, jako se dohodují zástupci starého hospodářského řádu. Poslanci a pracovníci socialistických stran mají být v této době v nejintimnějším styku s bídou, aby mohli být tlumočníky všech bolestí. Při poslední stávce na severu došlo mezi oběma socialistickými stranami k novým zbytečným sporům. Charakteristické je, že k těmto sporům nedošlo mezi samotnými horníky, ale v pražských novinách. Horníci stáli v jedné řadě s ostatními horníky. Když hrozí nebezpečí potopením, považují za hloupé, vyplazovat na ohrožené palubě po sobě jazyky. Považují solidaritu za příkaz doby a nezpronevěřím se jí. Ostatně vedení v těchto měsících přejde víc na odboráře, ať už dělnické nebo gážístické, anebo zemědělské. My jsme jen povinni, abychom ty všechny proudy harmonisovali a pomáhali jim k vítězství.

V nedávném projevu užil jste slova „druhá republika“. Jaký obsah skrývají tato slova?

Ten obsah právě hledám. Nelámu hůl nad demokracií, protože u nás demokratické cítění je v celém ná-

rodě. Ale podívejte se na poměr nejradikálnějšího socialisty anglického ke králi a změřte to poměrem naší společenské smetánky k prezidentovi. Podívejte se na prvních 13 let této republiky, na vystupování malých Kreugerů a různých politických hochštaplerů. V té první době byly omluvitelné různé improvisace, které je nutno dnes zastavit spolu s odklizením špatných lidí, kteří způsobili velkou krizi důvěry, ne menší hospodářské. Podíváte-li se pozorněji, spatříte společný kořen prohnílé morálky. Říkám-li „druhá republika“, jde mně v podstatě o postavení silné hráze této demoralisaci a o skončení této první etapy. Jde mi o vznik nového ovzduší vzájemné důvěry, které by vyvolalo onen optimismus, bez kterého nelze pracovat a nelze žít. Jde mi o republiku sociální spravedlnosti a mravní odpovědnosti. To stojí za hledání. Chtěl bych, aby mnoho lidí hledalo se mnou. Zbd.

národní hospodář

Dr. Evžen Štern:

Pomohlo by snížení mezd?

Otázku, vyznačenou v nadpise, pokládáme za tak důležitou pro správnou orientaci celé naší hospodářské politiky, že vyzýváme čtenáře, aby věnovali pozornost této debatě.

Nesprávnosti Brdlíkovy.

Profesor dr. Vl. Brdlík v *Přítomnosti* z 6. dubna 1932 v článku nadepsaném „Něco o doktrinářském boji proti skutečnosti“ polemizuje s mým pojednáním „Proti falešné teorii“ (*Přítomnost*, 16. III.), za kterou považuji jeho tvrzení, že snížením mzdové hladiny by u nás mohl být rozšířen okruh koupěschopných spotřebitelů a tím zmírněna odbytová krize zemědělců. Víím, že jeho vývody nemohly přesvědčiti čtenáře *Přítomnosti*, ale jsem nucen mu odpovědět, poněvadž by jinak podle svého způsobu prohlásil, že jeho „řeč čísel je suchá“ a že jsem mu nemohl odpovědět.

Již ve svém pojednání „Proti falešné teorii“, které tvoří součást mé přednášky „Nezaměstnanost a sociální prostředky k jejímu zmírnění“, mezitím vyšlé v publikacích České společnosti národohospodářské, jsem uvedl, že prof. Brdlík, tvrdí-li, že koupěschopnost dělnictva v krizi stoupla, nelíčí poměry mzdové u nás objektivně, skresluje skutečnost nesprávnými statistickými kombinacemi, úmyslně přehlíží, že skutečné výdělky dělníků plně zaměstnaných proti době konjunktury poklesly během krise v průměru asi o 25%, že velká část dělníků pracuje ve zkráceném provozu anebo že je úplně nezaměstnaná. Uvedl jsem, že svým pomalu již pověstným způsobem „vykalkuloval“ proti skutečnosti vzestup kupní síly dělnictva u nás. Nemohu z toho, žel, ničeho odvolat, má tvrzení jsou zřejmá každému, kdo pozoruje hospodářské a sociální skutečnosti, ve kterých žijeme, takže nepovažuji za potřebné ani své vývody v tomto směru opakovat. Jsem však nucen vytknouti dru Brdlíkovi nesprávnosti v jeho polemice, kterých by se jako vysokoškolský profesor neměl dopouštět:

1. Ve své polemice proti mně cituje úsek ze své obhajoby proti výtkám prof. Macka, otiskčené ve *Venkově* 21. února a jako část citátu uvádí: „Dr. Štern mluví o sociální spravedlnosti, já vidím motor hospodářského života — a prázdnou státní pokladnu.“ Uvedená věta v jeho článku z 21. února ve *Venkově* vůbec nebyla. Prof. Brdlík i sám sebe nesprávně cituje a v tomto případě tak učinil, aby mohl proti mně uvést

fráze, s konkrétní polemikou o mzdách vůbec nesouvisící, jako na příklad:

„Pomohou pak někomu krásná slova o sociální spravedlnosti? Spravedlnost, ba i úplná rovnost může znamenati také rovnost v bídě, v hladu a naprosto ne blahobyt. Hladového nenasytí vědomí, že všichni mají hlad: raději se asi pořádně nasytí, i když to bude vykoupeno vědomím, že někdo jiný může jísti lépe a vybraněji. Jistě to nasycení více prospěje než vědomí rovnosti prázdných žaludků.“

2. Srovnává znovu reální mzdy pražského dělníka podle kolektivních mezd z průměru z celého roku 1928 s prosincem 1931. Toto srovnání je nesprávné, stejně jako by bylo metodicky nesprávné srovnávání průměru dešťových srážek z celý rok pouze s jedním měsícem v jiném roce. To je zřejmé i laikovi a mělo by být zřejmé i šéfovi statistické instituce, jakou je „Zemědělský ústav účetnicko-spravovodný ČSR.“

3. Aby mohl prokázati vzestup koupěschopnosti dělnictva — a to pokud možno ne j v ě t š í — aspoň studenou cestou statistickou, bez zřetele na rozhodující hospodářské a sociální skutečnosti, přidržuje se ještě v roce 1932 zastaralého šetření z března roku 1929, o bytových poměrech zaměstnanců obce pražské, ze které vysoudili, že sotva $\frac{1}{7}$ veškerého — ne pouze obecních zaměstnanců — pražského dělnictva nebyla účastna ochrany nájemníků. Ale ani na tuto sedm minutu nebéře zřetel a počítá ještě v roce 1932 pouze reálnou mzdu dělnictva, které je výhradně pod ochranou nájemníků a bydlí vesměs levně v starých domech. Ovšem, počet chráněných nájemníků rychle klesá a Státní úřad statistický zjistil sčítáním bytů 1. prosince 1930, že v Praze je již 44.56% bytů bez ochrany nájemníků, tedy více než $\frac{3}{7}$, a v celé republice 64.46%, tedy téměř $\frac{5}{7}$. Proto Státní úřad statistický pro Prahu určil dnes při stanovení indexu životních nákladů rodiny dělnické a úřednické poměr počtu nájemných bytů ve Velké Praze s ochranou nájemníků a bez ní na 5 : 4, kdežto dr. Brdlík nadále setrval při poměru 6 : 1. A pak se diví, že velmi často odborníci nepovažují za nutné s jeho „řeči suchých čísel“ polemisovat.

Mzdy a nezaměstnanost v Německu.

Uvedl jsem již předešle citát z Erkelenze, ve kterém bylo uvedeno, že

„celá panika snižování mezd v Německu od června 1930 vycházela z nesprávných předpokladů, a bylo by těžko v Německu najítí jen jediného člověka, který znovu nalezl zaměstnání, poněvadž byly mzdy sníženy. Naproti tomu v době, kdy byly již o 10, 15 a 20% sníženy, počet nezaměstnaných stoupl o 1 až 2 miliony osob.“

Čísla to prokazují. V Německu bylo nezaměstnaných

v lednu 1929	2,850.214
v lednu 1930	3,217.608
v lednu 1931	4,886.925
v lednu 1932	6,041.371

Proti tomu dr. Brdlík v polemice se mnou „konstatoval“, že v Německu provádějí ozdravovací proces hospodářského života zlevňovací akcí, nouzovým nařízením v prosinci 1931 snížili mzdy, kdežto v Československu prý k snížení mezd nedošlo, a proto v Německu za leden nezaměstnanost stoupla pouze o 6½%, v únoru o 8%, kdežto v Československu o 20 a 29%. Výslovně píše:

„Snižování mezd — a zlevňovací akce — tedy aspoň zastavila vzrůst nezaměstnanosti v Německu. Kdybychom byli dokázali jenom totéž my, pak nebyl-li by i opravdu žádný dřívější nezaměstnaný práci získal, nebyla by jí aspoň statisčová masa dělníků pozbyla.“

Tyto dedukce z pohybu nezaměstnanosti ze dvou měsíců na mzdovou politiku jsou nemožně riskantní, neboť za tak krátké období nelze vůbec nabýti správného obrazu, nehledě

k tomu, že tu rozhoduje řada důležitějších momentů, jako předcházející trvání a rozsah krise, změny obchodně politické, mající vliv na export, sezonní pohyby, pohyby zahraničního obchodu atd.

Kdybych chtěl podle této metody postupovat, mohl bych tvrdit pravý opak a říci, poněvadž u nás nedošlo k obecnému a lineárnímu snižování sazeb kolektivních smluv, došlo již k zastavení nezaměstnanosti, neboť během měsíce března počet nezaměstnaných stoupl po bouřlivých skocích z posledních měsíců pouze o 3172 osob, t. j. o ½%. (Koncem února bylo u nás zprostředkovatelnými práce vykázaných 631.736 nezaměstnaných, koncem března pak 634.908.) Avšak tento úsudek podle metody, užití prof. Brdlíkem v polemice se mnou, by byl přímo lehkomyšlně jednostranný, nedoložený a tudíž nesprávný.

Podíl mezd na výrobních nákladech.

Uvedl jsem a čísla doložil, že podíl mezd ve výrobních nákladech je dnes podstatně nižší než v dřívějších etapách méně technicky vyspělé výroby. Prof. Brdlík upozorňuje, že nelze brát v úvahu pouze mzdy vyplacené v závodě přímo, nýbrž i mzdy v ostatních výrobních nákladech a ve všem tom, co závod kupuje a platí, a proto plaiduje pro obecné odbourání mezd a platů ve všech složkách hospodářského života.

Avšak i sčítání mzdových složek nejen v podniku jednotlivě přímo zaplacených, nýbrž i obsažených v surovinách, polotovarech a dopravě potvrzují prokázané a pomalu obecně uznávané tvrzení o postupujícím poklesu mzdových kvot téměř ve všech výrobních nákladech. Nové pracovní, organizační a výrobní metody a mašinism, který nepronikl jen velké průmyslové závody a dopravu, ale do určité míry i malé dílny a velkovýrobu v zemědělství, způsobily, že téměř všude mzdová kvota poklesla.

Je obecně známo, že kvota mzdová byla vždy neobyčejně velká při silničních pracích a ve stavebnictví, kde je zapotřebí velmi mnoho ruční práce, a proto k potírání nezaměstnanosti se používá především z těchto důvodů budování silnic a veřejné stavby. Předseda Stát. sil. rady inž. G. Hermann v nedávném pojednání „Silniční práce a členění nezaměstnanosti“ uvádí, že mzdy, vyplacené přímo na pracích na silnicích i se mzdami za dopravu, možno průměrně stanovit na 17% z celkových nákladů, a dbáme-li i mezd v lomech, šterkovnách, pískovnách a při výrobě veškerého materiálu, potřebného pro stavbu a úpravu silnic včetně dopravy, připadá v celku z částek vynaložených na úpravu silniční asi 35% na mzdy.

V novinářských polemikách o stavbě úřední budovy Všeobecného pensijního ústavu v Praze bylo podnikatelskými kruhy uváděno, že při stavbě s ocelovou kostrou připadá na mzdy 34% z celkového stavebního nákladu, kdežto u alternativy železobetonové 27% ze stejně vysokého stavebního nákladu. I když takto postupujeme, vidíme, že mzdová kvota poklesla nejen v továrnách, ale i při konstrukci silnic a ve stavebnictví, odkázaném dosud v míře nadprůměrně na ruční práci, a je daleko menší než se všeobecně soudí.

Kdyby Zemědělský ústav účetnicko-spravovodný ČSR. byl v sociálních věcech objektivní, měli bychom již i naše čísla a zkoumání o tom, jak racionalisací v zemědělství poklesla mzdová kvota na velkostaticích.

Zemědělská cla a kartely.

Prof. Brdlík odmítá tvrzení, že zahájil kampaň proti vrstvám sociálně slabým a tvrdí, že pracuje pro všeobecné snížení cenové hladiny, jakožto východiska z hospodářské krise. Pokud jde o kartely, uvedl jsem již, že má plně pravdu.

Podle mezinárodních přehledů velkoobchodních cen, přepočítaných Státním úřadem statistickým na Kč (při čemž se nepřihlíží k vyšším měnovým jednotkám v řadě cizích států a tím k vyšší obecné hladině cenové), kovy, které pro veškeré naše stavebnictví a veškerý průmysl jsou jednou z nejměrodatnějších surovin, v prosinci 1931 stály 100 kg:

M ě ě :		C í n :	
v Československu	584 Kč	v Československu	1810 Kč
v Německu	536 Kč	v Německu	1760 Kč
v Anglii	429 Kč	v Anglii	1557 Kč

Z i n e k :

v Československu	239 Kč
ve Francii	216 Kč
v Belgii	210 Kč
v Německu	165 Kč
v Anglii	161 Kč

Nejdůležitější je pro téměř veškerý průmysl a dopravu železo slevárenské, které od 1. října 1922 až do dnešního dne přes veškeru racionalisaci a přes veškerý rapidní pokles cen železa během krise na všech trzích světových a ačkoliv i v cizině existují kartely, stojí u nás stále 65 Kč za 100 kg, zatím co v prosinci 1931 stálo

v Německu	58.78 Kč
v Belgii	37.68 Kč
v Anglii	32.77 Kč
ve Francii	32.46 Kč

Ovšem, mohl bych uvést ještě ceny uhlí, skla, papíru atd. u nás a v cizině, což vše je způsobeno přehnanou průmyslovou celní ochranou, jež byla umožněna akcí, které iniciativně a aktivně se zúčastnil prof. Brdlík, a tak jsme si ohradili svůj malý a vnitrozemní stát nejen nepřiměřeně vysokými cly na suroviny, potřebné pro průmysl, ale i přespříliš vysokými cly zemědělskými. V prosinci 1931 stálo 100 kg:

Ž i t a :

v Československu	150.50 Kč	v Československu	555.— Kč
v Polsku	103.01 Kč	v Rakousku	533.82 Kč
v Maďarsku	83.61 Kč	v Německu	328.55 Kč
ve Spoj. st. am.	55.03 Kč	ve Francii	288.83 Kč

C u k r u :

P š e n i c e :

v Československu	149.33 Kč
v Rakousku	149.23 Kč
v Belgii	83.31 Kč
v Maďarsku	75.41 Kč
v Anglii	73.04 Kč
v Kanadě	61.89 Kč

Kdyby prof. Brdlík opravdu pracoval k všeobecnému snížení hospodářských čísel, musel by též zdůraznit, že k snížení výrobních nákladů u nás by bylo třeba nejen přizpůsobit naši cenovou hladinu cenám světovým, pokud jde o výrobu surovin a polotovary průmyslových, ale že bychom měli v tomto směru podrobiti revisii cla zemědělská, měl-li by se hospodářský koloběh u nás více rozběhnout, a bychom se stali nejen schopnější exportu, ale i schopnější uzavírat obchodní smlouvy se státy, na které jsme především odkázáni svým nezbytným exportem. Nejedná se tedy pouze o kartely, ale o celý náš celní hyperochranářský systém, který zdražuje u nás výrobu a tím

podvazuje jak vnitřní spotřebu tak vývoz.

Volá-li prof. Brdlík po odbourání mezd a platů, pak musí si být vědom toho, že mzdy jsou u nás podstatně nižší než v ostatních průmyslových státech a prvním předpokladem k dalšímu jejich snižování by musel být náležitý pokles životních nákladů. A tu jsou především rozhodující ceny potravin, které v poslední době opět stoupají, takže index životních nákladů v Praze se v měsíci březnu proti únoru zvýšil u rodiny dělnické o 3%, u rodiny úřednické o 2.4%. (V životních nákladech pětičlenné rodiny dělnické a čtyřčlenné rodiny úřednické činí podle statistiky domácích účtů rodinných výdaje na výživu 54 a 44%.)

Z e m ě ě l s k á k r i s e a m z d y p r ů m y s l o v ý c h d ě l n í k ů .

Zemědělská krise je především způsobena tím, že nové technické vymoženosti, zejména motorisace a nové výrobní metody způsobily nejen revolučním tempem rozšíření orné a obhospodařované půdy, ale i zvýšení produkce na plošnou jednotku ve všech oborech zemědělské výroby, jakož i produkce živočišné. Při tom však, jak v zemědělství, tak v průmyslu nejen že počet zaměstnanců byl snížen, nýbrž byla snížena i koupěschopnost zbylého osazenstva. Uvedu pouze dva frappantní případy:

Zpráva našich živnostenských inspektorů z roku 1931 mezi řadou případů uvádí, že v továrně na mýdlo byl zaveden nový způsob výroby mycího prášku, doprava a balení bylo zmechanisováno, výroba se ztrojnásobila, počet dělnictva však klesl na polovinu, tedy výrobnost na hlavu se zešestnásobila, mzda však stoupla pouze o 10%.

V automobilce „Praga“ poklesla mzdová položka vlivem racionalisace z 20% na 13% výrobních nákladů.

V důsledku toho zaměstnanci zracionalisovaných továren mohou ve svém celku velmi často konsumovat méně zemědělských produktů, než tomu bylo před provedením racionalisace. Staví se otázka, zda vůbec v posledních letech technického vývoje nepoklesla podstatně kvota dělnické třídy na celonárodním důchodu a spotřebě.

Dochází tudíž nejen k abnormálnímu poklesu cen zemědělských výrobků, ale i k tomu, že velká část jich i při nízkých cenách zůstává neprodejná v důsledku poklesu možnosti konsumce ve vrstvách zaměstnaneckých. V zemědělství poklesly mzdy již podstatně sestupem hodnoty naturálních požitků, které činí značnou část mzdy zeměděl. dělníka a nyní přichází prorok zeměděl. stavu dr. Brdlík a volá: Nechcete-li ubít zemědělství, snižte obecně veškeré mzdy a platy. Jinými slovy to znamená: Snižte ještě více již tak omezenou koupěschopnost širokých městských lidových vrstev a zesilte tím zemědělskou odbytovou krizi. Majitelé podniků nemohou zkonsumovat vše, co se urodí na polích našich zemědělců, a proto je v zájmu zemědělců, aby konsumpční síla zaměstnaneckých kruhů nebyla odbourávána, nýbrž naopak, aby stoupala.

Prof. Brdlík svými projevy v poslední době se však neomezuje pouze na hlásání odbourávání mezd a platů zaměstnancům, ale žádá i zastavení placení příspěvků na invalidní a starobní pojištění zemědělského dělnictva, což by znamenalo suspensi tohoto pojištění, jak mu dokázal prof. Schoenbaum. A ve své polemice proti mně horlí i proti podporám v nezaměstnanosti. Napsal: „Zbývá tedy jediná moudrost — podpory nezaměstnaným. Ale kde na ně brát? Zatím co půjčujeme, projídáme ne důchod z výroby, ale základní jmění. Což však, až už nikdo nepůjčí?“ Viceguvernér naší Národní banky tu zřejmě nadsazuje a v černém pesimismu přehání naši všeobecnou hospodářskou tíseň, jen aby do-

sáhl svého slovního efektu proti podporám v nezaměstnanosti. Ale i kdyby tomu tak bylo, nelze nechat nezaměstnané o hladu a chránit pouze něčí „základní jmění“. Zachraňujeme-li banky, musíme zachraňovat též lidi. A výbuchy z nezaměstnanosti a krajní nouze nejsou již pouze v Podkarpatské Rusi, jak nám ukázaly poslední události v severních Čechách.

Od převratu neprocházeli jsme u nás tak obtížnou hospodářskou a sociální situací; právě proto nikdy nebylo zapotřebí mezi jednotlivými společenskými vrstvami našeho státu tolik solidarity, vzájemného pochopení a sociálního citění jako nyní, zejména bude-li příští zima ještě obdobím krise, jak musíme předpokládat, nemáme-li se dostat do nedozírných vnitropolitických konfliktů. Způsob psaní prof. Brdlíka vytváří nepřátelskou atmosféru: Odpuzuje přeháněním inteligenci a socialistické vrstvy i od oprávněných potřeb zemědělského stavu, ztěžuje socialistickým politikům, kteří nepřehlížejí zemědělskou krizi a pracují zákonodárnými zákroky k jejímu zmírnění posicí a sytí v táboře zemědělském zaujatost vůči sociálním potřebám dělnictva.

Proto opravdu s uspokojením proti stanoviskům prof. Brdlíkem propagovaným cituji doslovně některé pasáže z nedávného politického projevu posl. Jana Malypetra, která prokazují, že nebylo by správné prof. Brdlíka ztotožňovat s míněním všech reprezentantů našeho zemědělského tábora. Podle Venkova z 8. dubna, posl. Malypetr v úvodě své řeči zdůraznil, že se

„ve svých projevech řídí vždycky zásadu mluvit pravdu, i když není příjemná. Jednostranné snížení platů zaměstnanců a mezd je heslem dvojsečným, které by zemědělství nepřineslo čekaného ulehčení. Obě tyto početné složky obyvatelstva našeho státu jsou důležitým konsumentem zemědělských výrobků. Pokud se podpor v nezaměstnanosti týče, hájí řečník názor, že je mravním příkazem společnosti lidské poskytnouti těm, kteří práci nemají a nalézti nemohou, prostředky k životu nezbytně nutné. Na to uvedl, jak bezduchá jsou často některá hesla, vnášená do veřejnosti jen za účelem jejího zneklidňování a z důvodů čistě agitačních.“

Pan prof. Brdlík jako vynikající teoretická autorita agrární strany měl by posl. Malypetra z těchto jeho „doktrinářských“ bludů vyvést.

Život a instituce

Generál Ing. S. Bláha:

Vysvětlení o armádě

II.

Případ války na Slovensku.

Že však nestačí jen nadšení a láska k vlasti k tomu, aby se vytvořila silná armáda, nejnázorněji jsme poznali za války na Slovensku. Naše tažení na Slovensku je velice poučné, aby se na něm studovala platnost morálních faktorů a požadavků vojenské výchovy.

Byl jsem účastníkem bojů na místech, kde prapory naší mladé republiky měly podati hlavní očekávané výkony, a opravdu nemohu nikterak odsouditi tehdejšího našeho vojáka. Bylo v něm mnoho nadšení a často znělo i „Kde domov můj?“ a bylo i tolik upřímně dobré vůle — ač v novinách voják o sobě četl, že je ulevákem, při čemž se ještě dozvěděl z nich, jak se národ v Praze baví a o situaci na Slovensku se valně nestará. A při všem tom jednotky nevyvinuly dostatečné odolnosti, ježto nebylo vojenské kázně — autorita velitelů neexistovala — slovem, nebylo profesionálního stmelení. Nestáčili jsme s počátku ani na to, abychom uhájili hranic svého státu, přesto, že se to plamenně žádalo.

Bylo to jen proto, že vojsko nebylo organizováno na věčně platných profesionálních zásadách a nebylo tedy vlastně vojskem. Jsouce omezeni s počátku na vojenskou obranu a k tomu v kordonovém rozestavení, mohli jsme čelit jen v drobných skupinách, byly-li tyto energicky veleny a kázní a výcvikem stmeleny v kvalitní vojenský celek, čehož však právě pohříchu nebylo. Toto poučení máme tedy z naší vlastní nedávné historie a z období fáze prvních, méně úspěšných našich bojů na Slovensku, a buďme si vědomi toho, že vedoucí idea neb láska k vlasti sama o sobě nedělá dobré armády. Platí to zejména tam, kde jsou v armádě prvky různorodé: určitá část obyvatelstva nemusí mít k vedoucí ideji armády kladný poměr.

Otázka kázně.

Je tudíž ještě vlastní vojenská výchova občanů ve vojenských jednotkách nutná jako další podmínka, aby se vytvořila zdatná armáda. Je to návyk správnosti, přesnosti a pořádku, jež vstěpujeme do každého detailu vojákova života a vystoupení jeho na cvičišti. V tom smyslu je tedy kázeň pořadová, kázeň ve vnitřní službě a kázeň bojová.

Zkracování presenční služby vede vojenské kruhy k tomu, aby obzvláštní pozornost věnovaly této otázce. Od instruktorů se žádá, aby trpělivě, důsledně a energicky vyžadovali správnost a přesnost v detailech výcviku, aby vychovali návyk těchto vlastností a návyk pořádku ve všech podrobnostech vnitřní služby. Na vojně i pozdrav je prostředkem kázně. Pružný krok cvikem soustředěnosti. I při odběru stravy, při koupání, tělocviku atd. nepouštíme se zřetele návyk pořádku. V tom smyslu jsou tedy naprosto správná slova, tuším, našeho generálního inspektora, že totiž „kázeň na vojně začíná správně přišitým knoflíkem a končí smrtí na bojišti“.

Úbytek svobody.

Tato metoda výchovy reglementuje kroky vojáků až do krajních důsledků. Ubírá mu přirozeně na svobodě, o níž si voják přinesl pojem z civilu, a vojna jeví se mu jako týranie a šikanování. Byl jsem též dlouhou dobu prostým vojákem-inteligentem a zažil jsem ve svém nitru hotovou vzpuru proti režimu, jež ukládá vojenská organisace. Ale později jako velitel jsem mnohé chápal. Dříve jsem nemohl pochopiti, proč bych při návratu ze střelnice nemohl si bez dovolení ani odskočiti z řady. Avšak jako velitel při takovém pochodu jsem cvičil pochodovou kázeň a neúprošně jsem lpěl na pořádku podle litery předpisu, protože jsem ze studia válečných dějin poznal, že vojsko na bojišti může býti vystaveno zničení pronásledováním nepřítele a že především pořádkem za pochodu v ústupu zvýší svou výkonnost i udrží své nervy. Za pochodu cvičil jsem kázeň při každé příležitosti, ježto jsem věděl, že je nutno vstřípiti i udržování pořádku za pochodu až k bezděčnosti, důsledným přidržováním k němu už v míru. Nebude-li cvičen tento pořádek v míru, nebude ho ani za války. Vědomí nebezpečí, nebo uvědomení národní, nevybaví v myslí jeho nutnost, toho dosáhne jen návyk. Přirozeně, vojín ve všem tom vidívá často týraní, event. zbytečný vrtoch představeného, nebo přežitek militarismu.

Vojenská výchova má tudíž ráz lpění na detailech, ráz opakování s tendencí míti vliv na všechna konání vojákova.

Těžká povinnost.

Jak z předchozího plyne, presenční služba je povinností opravdu těžkou. Cvičíme mnoho, neustále a vše, cvičíme tak, jak to má být za války. I otužování vojáka v pochodech s výzbrojí a výstrojem značné váhy a odolnost proti nepohodám přírodním musí býti pěstována a přivedena k těm výsledkům, aby vyhovovala pro bojiště. Jeden francouzský spisovatel-psycholog, který sám válku zažil, podal tento vý-

počet rovnocenných nepřátel, jež působily značně útrapy vojínovi. Přirozeně uváděl, jako prvního nepřítele, strach ze smrti, která však přijde často nepozorovaně, dále žízeň, pak zatížení za pochodů a konečně i něco speciálně francouzského: šampaňské bláto. Nechceme říci, že za presenční služby vše bude tak, jako za války. Přesto je jisto, že presenční služba bude vyžadovati vždycky výkony mimořádně těžké, vpravdě svízelné, dávající tušiti ovzduší sfér, na něž připravuje.

Zklamání vojínů.

I ti, kdo nastoupili vojenskou službu s nadšením, nedomyšlili všech důsledků požadované transformace a skutečnost jeví se jim — řekněme to otevřeně — jako zklamání. Výchova, jejímiž metodami jsou zpracováni, je při jejich dřívějších zvyklostech tak drsná, že v jejich myslích zatlačuje i vysoký cíl a ponechává pole působení tvrdým realitám, jak jsme je poznali i za skutečné války a jež v naší myslí vždy tolik zveličovaly ony vymoženosti, jež má občan v životě civilním.

Jest tudíž jisto, že si budou naši hoši stěžovat. Rodičové se však nemusejí o svoje děti obávat; otužování se děje promyšleně a opatrně. Také v tisku a ve veřejnosti se nemá vytvářeti zbytečně nálada, jako by se v armádě něco špatného dělo. Posuzujme také klidně dopisy našich vojáků. Jejich slova, třeba mnohdy trpká a invektivní, jsou jen průvodním zjevem usilovné a cílevědomé práce, konané v armádě.

Nechtěl bych se mýlit v psychologickém účinku těchto slov. Armádní správa se snaží učiniti při tom vojenskou službu co nejsnesitelnější a dalo by se udělati v tomto směru ještě mnoho, kdybychom nechtěli vyjít s naší armádou tak lacino. Angličané nám ukazují, jak je možno o vojáka se dobře hmotně postarat, dobře ho oblékat a zařídit mu příjemné prostředí stravou, koupelnami, sporty, zábavou a ošetřením v nemoci. V tomto směru by se měl také opravit názor, že péči o vojáka možno odbýt. Pohříchu však i úprava těchto věcí je vázána ohledem na státní finance.

Zásada sebezapírání.

Jinak je tomu ovšem s otázkou, zda má voják při vstupu do kasáren posuzovati vše pod zorným úhlem „ztráty kulturního prostředí“ a sledovati po té bod za bodem, v čem byla jeho civilní úroveň snížena. Myslím, že budu zajedno se všemi, i s rodiči těchto hochů, když mladým vojákům poradím, aby si při vstupu do kasáren „uložili zásadu sebezapírání“. Jako ten Neznámý voják, tak každý občan, když se stane vojákem, musí míti na myslí jen to, že za veškerou svou oběť obdrží jedinou, ale jistou odměnu, ve vědomí vykonané povinnosti. Nechci býti pokrytcem a říkati, že se vojákovi má dostati jen tohoto uznání. Byla by to voda na mlýn egoistů. Bedlivě však pozorujme, abychom zle nevyčítali tak mnoho věcí naší československé armádě jen proto, že v nás není dostatek pravého sebezapření a že právě ono nebylo zhýčkaným dětem vstřípeno už v rodině samé.

Jsme ve všem na dobré cestě?

Nechci též tvrditi, že jsme na tom ve vojenské výchově, především v jejím provádění, všude na dobré cestě. V prostředí republikánském a demokratickém náš velitelský sbor pracuje něco přes desítku let a bylo by podceňováním složitosti organizace armádní, kdyby se myslelo, že se správná tradice vytvoří už po tak krátké zkušenosti. Kromě toho v tomto problému spolupůsobí celonárodní otázky.

Duch oživuje.

Po předchozím výkladu, v němž byla zdůrazněna nutnost zvláštní, profesionální vojenské výchovy, mohlo by se zdáti,

že není rozdílu mezi moderní demokratickou armádou a takovou námezdnou armádou, s níž dobyl Bedřich Veliký svoje slavná vítězství a jež byla složena většinou z cizinců, jimž pruská vlast byla lhostejnou věcí. Ve skutečnosti jest však hluboký rozdíl.

Předně je nutno během presenční služby míti na myslí souvislost mezi mravní ideou armády a mezi denní praxí vojenské výchovy a v ní hledati oživení pro vojáka. Ze své praxe, jako dlouholetý velitel pluku, vím, jak v prose denního života kasáren každý takový počín oživení je vděčně kvitován a znovu napne ochabující pero. Idea, daná armádě demokratickou republikou, jistě má více opravdovosti a působivosti, než měl idol monarchie.

Třeba si též uvědomiti, že i sama kázeň v demokratické armádě není cílem, nýbrž jen prostředkem k dosažení cíle. Ovšem, kázeň je něco tak universálního v životě vojska, že by se mohla změnit za cíl sám. Určitě však projevy kázně, jako poslušnost a úcta k představeným, nejsou než prostředky k cíli a nikoliv cíl sám. Tím je pro představené na všech stupních řečeno mnoho. Představení jí nevyužívají pro svou samolibost nebo vládyčtivost, nýbrž jen k tomu, aby jí zajistili fungování vojenského režimu.

Mít vojáky rád.

Rovněž vztah mezi subjektem kázně — představeným a objektem jejím, vojákem — v armádě národní bude založen na vědomí společných mravních zájmů. Při výchově musí býti mnoho lásky k práci a k vojákovi. Nevymizí mi z myslí slova, jež pověděl maršálek Pétain Macharovi, když ho v Paříži navštívil ve své funkci československého generálního inspektora. Pétain mu řekl asi toto: „Vaše funkce generálního inspektora vztahuje se především na stránku morální. Vaše úloha není snadná. Dá se však hravě splnit, je-li dána jedna podmínka: nutno míti rád ty vojáčky.“

Pracuje se poněkud schematicky.

To vše může udělati náš systém výchovy pružnější a obratnější ve vyhledávání cíle. Mám-li z víceleté praxe velitele pluku vyslovit svoje pozorování, jež mi dotvrzují také kolegové, řekl bych, že v provádění této výchovy není ještě žádoucího zápalu a že představeným by bylo třeba více toho, co Francouzi nazývají „feu sacré“. Křivdil bych však našemu veliteli, od nejnižších až po nejvyšší, kdybych mu za to přisuzoval vinu. Třeba sledovati celý řetěz souvislostí. Náš gázista má jistě dobrou vůli. Pracuje mnoho a obětavě. Že nakonec dílo se vykonává poněkud, jak bych řekl, schematicky, to je výsledkem mnoha příčin.

Otázka finanční.

Je tu — mimo jiné — příčina, a velmi závažná, která hlodá energii velitelů zejména nejnižších. Jsou to hmotné nedostatky, bytová krize a zadluženost. Osou života v rotě je rotmistr. Ten má animovat armádní těleso, ač sám je mnohdy v poměrech, jež samy nečinívají jeho službu radostnou. Naše finanční politika je nucena řídit se většinou důvody jen fiskálními. Státní pokladna se sice naplní, avšak co se získá na státních zaměstnancích v penězích, ztrácí se na jejich morálních silách, které ponenáhlu mizí. V jiných odvětvích státních se to tak nevidí, ale v armádě, kde se pracuje s živým materiálem, úbytek morální síly a vědomí povinnosti se projeví ihned a to velmi různými a nápadnými zjevy.

Závady.

Je dobře kontrolovat armádu, a neomlouváme nic z toho, o čem i soud vyslovil svůj verdikt. Veřejnost však musí roze-

znat, že se náprava hledá a že každá zkušenost je zdrojem reformem a že se také o každém rozumném popudu uvažuje. Jest však třeba klidu a rozvahy. Jest jen vítati zájem o armádní věci, především zájem tisku. Pozorujeme však též často, že drobné armádní věci se nafouknou, jako by šlo o celé pohromy. Tisk se nechytí obyčejně velkých otázek, nýbrž spíše ulpí na nějakém předmětu, který se dá impresionisticky promítnout a upravit jako aktualita.

Myslíme však, že v otázkách, kde jde o tak vážné věci, je nutno zaujmouti určitou a kladnou linii, již diktuje opravdovost záměru. Veřejné mínění se právem vzrušovalo nad způsobem provádění vojenské výchovy některými instruktory — i aspiranti, jsoucí již dnes v civilu, byli mezi nimi. Doufejme, že v služebním styku na vojně bude hrubý žargon naprosto vymýcen. Sám jsem bojoval u pluku o jeho odstranění i mimo službu, když jsem seznal, že ho užívali vojáci sami mezi sebou. V tom ohledu se mnoho zaneše do armády odjinud. Armáda zakročuje a snaží se uvést do své sféry ušlechtilé formy a spoléhá, že jí z veřejného života přijde na pomoc nejen kritika, ale také i opora.

Veřejnost i rodičové musí přinést oporu armádě svou důvěrou, aby se tam těm synkům ten těžký život vojenský dobře snašel a aby ten zájem o ně byl takový, aby ke konání povinností povzbuzoval a aby obklopil sympatiemi mimořádné výkony, jež se ukládají naší mládeži na vojně.

filosofie a psychologie

Ž. Vodseďálek:

Padesát let po Darwinovi

19. dubna 1882 zemřel anglický biolog Ch. Darwin.

Jeho vliv.

Historie bude vždy v dlouhých sloupcích vypočítávat obory, které byly ovlivněny t. zv. Darwinovou teorií: byla to kromě přírodních věd i historie, ba i filologie, o filosofii ani nemluvě. Ale jeho vliv sahal ještě dále: přímo nebo nepřímo dovedl vniknout do běžného života, získat vášnivě zastánce a vzbudit bouři odporu. Je možno bez nadsázky říci, že v druhé polovině XIX. stol. byl darwinismus jednou z otázek, které stály v popředí zájmu. O něm se mluvilo v uzavřených společnostech, i na politických schůzích; psalo se o něm nejen v odborných listech a spisech, nýbrž i v novinách.

Dnes ještě v učebnicích nalezneme v úvodní části výklad Darwinovy teorie s nezbytnými obrázky, znázorňujícími mimikry nebo vývoj koňských prstů. Přečteme si s nevalným zájmem zprávu z Ameriky, kde se nějaký puritán rozčiluje nad dnešní nemravností a svaluje vinu na Darwina. To by však bylo asi tak všechno: kromě několika odborníků neví už dnes nikdo, kolik kouzla bylo v slovech „přírodní výběr“, „boj o život“, nebo později ve slovech „biogenetický zákon“; a nikoho také nezajímá, vyvinul-li se člověk z opice, a ještě méně, měnil-li se druh *Artemia* za změněných životních podmínek v druh *Branchipus* a naopak.

Bylo by však mylné, domnívatí se, že Darwinova teorie byla úplně opuštěna, a že na sto procent musela ustoupiti teoriím pravdivějším a novějším; mezi přírodovědci má ještě i dnes dosti stoupenců, a i v jistých

laických kruzích zaujímá dosud značné místo. Stala se s ní však jiná zajímavá změna: přestala být, až na řídké výjimky, součástí politického života, a s pyšného trůnu filosofické nauky vrátila se tam, odkud vyšla: do zaprášených regálů mezi ostatní vtípné a i nevtípné teorie a hypotézy, jimiž si člověk pomáhá na své cestě za poznáním.

Darwin a starý liberalismus.

Myšlenka vývoje nebyla předdarwinovské době tak docela cizí. Nadhodil ji Lamarck, obírali se jí přírodní filosofové i populární spisovatelé. Teprve Darwinovi se však podařilo učinit vývoj rozumově pochopitelný a zdůvodnit jej motivy, které odpovídaly dobovým představám.

Darwin koncipoval svoji teorii v době naplněné liberalistickými úvahami. Měšťácká společnost, bojující proti aristokracii světské i církevní, žila liberalistickému heslu: *laissez faire, laissez passer*. Darwinova teorie byla důležitým opěrným bodem liberalistického racionalismu. Probíráte-li se jeho dílem, máte dojem, že je to první cenou poctěná práce na téma: „Nechte věcem přirozený průběh; příroda jde vlastními cestami“. Průzračnost a spořádanost jevů, vkládaná prozatím do oblasti přírody neživé, dostala se touto teorií i do říše organické. Zde však mohlo býti uplatněno ještě i jiné hledisko, milé tehdejšímu liberalistickému uvažování: soutěž jedinců, či druhů, nebo i vyšších jednotek, z níž vyjdou vítězně právě ti nejschopnější. Těmi a těmi zákony se řídí živá příroda sama od sebe; od nepaměti bylo tomu tak; nepotřebovala ani boha, ani zásahů civilní moci, po miliony let dala se vývoj, a vidíte, co povstalo: z prosté buňky, méně organizované, už je mikroskopická měňavka, dostala se příroda, poslouchajíc jen svých mechanických zákonů, až k tak dokonalému tvoru, jakým je člověk! Proč my, lidé, součást této přírody, máme se tedy kromě těchto věčných zákonů řídit ještě i zákony církevními a civilními? — dodávali bouřliví liberalisté.

Snad zdánlivě spíše vykládáme důvody, které vedly k úspěchu Darwinovy teorie než motivy, které sledoval její tvůrce. Nemohu se však zbavit dojmu, že každá teorie je mrtvá, nehledíme-li jen na ni, ale i na všechny předchozí, průběžné i následné zjevy. Proto Darwinovou teorií nerozumím jen Darwinovo dílo: vidím i práci Spencera, Huxleye. Haeckla, chci pochopit i dobový politický směr a všimnout si důsledků politických i filosofických, v něž tato revoluční nauka nutně musela vyústiti. Snad Darwin sám nebyl přímo ovlivněn nějakým konkrétním myšlenkovým proudem, ačkoliv znal soudobé hospodářské teorie; nemohl však uniknouti nehmatatelné náladě doby, která proto zanechala patrné stopy v jeho díle.

Čemu učil.

Ve vši stručnosti se zmíním o základních principech oné, tehdy nové teorie: Darwin vyšel z pozorování, tehdy hodně revolučního, že druh není stálý, že se mění. Změna se však neděje z nějaké vnitřní potřeby, nýbrž je buď náhodná, nebo je způsobena vlivem prostředí. Ať tak, nebo onak, nové získané vlastnosti se dědí. Není zde však žádného plánu, podle něhož vlastnosti škodlivé by byly vymycovány a prospěšné zachovávány: vše se děje mechanickou cestou. Jedinec, nadaný vlastnostmi škodlivými, neobstojí prostě v boji o život a

v pohlavní soutěži. Zhyne buď sám, nebo alespoň nezachová potomstva. A tak mechanickou cestou dochází k hromadění vlastností životu příznivých a k vylučování oněch znaků, které by vývoj brzdily. Neboť není sporu o tom, že pozvolný vývoj živých bytostí je nejen myslitelný, ale i pravděpodobný, připustíme-li, že kumulace prospěšných znaků je tak silná, že dojde i ke změně druhu. A myšlenka vývoje musela býti nejen pravděpodobná, ale i pravdivá; o to se již postarali Darwinovi přívrženci.

Tak asi zhruba vypadala Darwinova teorie po obsahové stránce; nás však zajímají i některé její jiné rysy. V první řadě je to silný historismus, vedoucí až k fatalistickému determinismu; tento historismus je pochopitelný, dokud nauka zůstávala vývojovou teorií; horší je, že ho bylo užíváno i tenkrát, když vývojové učení daleko přesáhlo meze své původní působnosti a kdy vzrostlo na dogmatický životní názor.

Darwinista znal jen nekonečný řetěz příčin; pochopíme-li je, pochopíme i daný jev v daném vývojovém úseku. Biologické vlastnosti jedinců, společenská zřízení, morálka, vědecké myšlení, vše to je nutno vykládat z minulosti. Člověk je nezáčastněným divákem, který badá v rodokmenech a vytahuje na světlo boží historické příčiny, jež způsobily dnešní stav. Touto metodou lze vyložit všechno. Chcete na př. vědět, proč pes má tak bystrý čich? Nebylo tomu tak vždycky. Dříve psi měli čich docela obyčejný, ale najednou jeden pes cítil o poznání lépe než psi ostatní. Tato vlastnost mu byla prospěšná v boji o život a v pohlavním výběru, a tak jeho potomstvo, které tento znak zdědilo, vynikalo nad psy ostatní. Zesilováním znaků došel vývoj konečně až k dnešnímu bystrému psímu čichu.

Tento historismus má i svoji druhou tvářnost: podaří-li se nám vystopovat nejen příčiny minulé, ale zachytit a správně zhodnotit příčiny dnešní, můžeme se s jistotou pravděpodobností dohadovat i vývoje budoucího. Bylo-li této možnosti poměrně málo využito v biologii, nalezla zase své uplatnění v sociologii a národním hospodářství, speciálně v Marxově historickém materialismu.

Darwinismus měl i jiný význačný rys: byla to jeho vina, že všechny jevy lze beze zbytku vyložit z mechanických příčin. Neznal nejasného pojmu „životní síla“, neznal ani jiných zásahů než vlivy tělesné, způsobené těmi či oněmi chemicko-fyzikálními příčinami. V tomto ohledu byl darwinismus vyvrcholením materialismu v biologii.

Revise darwinismu.

Řekl jsem již, že materialismus je již po řadu let na ústupu. Mluví proti němu nejen velká řada námitek odborníků, ale i změněný životní názor novějších směrů filosofických.

Jen velmi stručně se zmíním o nejdůležitějších námitkách z řad biologů. Proti Darwinově pojetí řady neznatelných změn, způsobujících vývoj, uvádí se dlouhá řada případů, kdy vývoj neudál se pozvolna, ale skokem. Zkoumání dědičnosti různých znaků vedlo jen k jedinému poznatku: že o dědičnosti a jejích zákonech víme o něco málo více než nic. Stejně je sporné, jak nepatrné změny v životní struktuře mohly hned působiti prospěšně nebo neprospěšně v boji o život a ve výběru pohlavním. Pokud jde o vývojové rodokmeny, s oblibou darwinisticky sestavované, zůstala na děje na nalezení řady přechodných tvarů mezi jednotlivými skupinami ve velké většině až dosud stále jen zbožným přáním. Subtilnějších námitek dalo by se vyjmenovati celé množství; darwinismus stál dlouho v popředí zájmu přírodovědců a byl proto důkladně prodiskutován. Omezují se však jen na tyto nejmarkantnější příklady, z nichž je zřejmo alespoň tolik, že darwinismus může být nanejvýš biologickou teorií, ale nikoli neotřesitelným životním názorem, jaký z něho chtěli vytvořit jeho stoupenci.

Proti darwinismu bylo by ovšem dnes možno uvést i řadu jiných, pochopitelnějších námitek. Změnila se doba a změnilo se i její snažení a myšlení. Řekl jsem již, že v darwinismu vrcholil mechanistický názor světový, jenž byl silnou oporou liberalismu. Snad jen myšlenkovým nedopatřením se stalo, že nakonec se liberálové této teorie zříkali, a že se jí ujali tehdejší socialisté. Takticky to však bylo pochopitelné: v nejistých letech druhé poloviny minulého století museli jíti v jednom šiku všichni ti, kdo se domáhali mravních, náboženských, společenských, hospodářských či politických reform. K nim patřili i stoupenci revoluční teorie vývojové.

Tehdy se bojovalo o uznání určitých politických principů, dnes jde již většinou o jejich uplatňování. Již i s tohoto hlediska muselo dojít ke změně politického hodnocení Darwinovy teorie. Ale nejde jen o politiku. V nové době došlo i k pronikavé změně myšlenkové, charakterisované vzrůstající důvěrou ve vůli a v čin. Pod zorným úhlem tohoto novodobého voluntarismu a aktivismu hledíme již na vývojové spekulace zcela jinak.

Především nás velmi málo zajímá, co bylo; daleko více upíráme svoji pozornost k tomu, co je a hlavně k tomu, co bude. Netrápí nás, že člověk vznikl z opice, ani se nad tím nijak zvlášť neradujeme. Minulost může pro nás být jen poučením pro budoucnost. Vnesli jsme do dění nový čínorodý prvek, který rušivě zasáhl do mechanistického pojetí přírody: svoji vůli. Nejsme již bezmocnými diváky, odsouzenými prodlít na sedadle, které nám předplatil bůhvídko, po celou dobu představení, ale stali jsme se sami herci, autory, režiséry. Víme, že možnost těchto našich zásahů je omezena, ale vážíme si alespoň toho mála, co je nám přiznáno.

Snad i věříme, že tvorové se vyvíjeli tak, jak tvrdí Darwin. To nám však nevdá, abychom spontánně nezasahovali do tohoto dění a netvořili vlastní odrůdy a míšence. Je to zvláštní: Darwin se ve své teorii opíral o poznatky pěstitelů; nevšiml si však toho, co nám musí první padnouti do oka: že člověk svojí vůlí zasahuje do mechanického vývoje, a že podle svého vkusu nebo potřeb určuje formy chovaných zvířat a rostlin.

Tak je Darwinova teorie překonána i ve dvou svých podstatných ideových bodech: ve svém fatalismu a v materialistickém pojetí vývoje.

Zbývá poslední otázka: Nevyžila se snad tato velkolepá myšlenka příliš brzy? Snad dříve, než mohla přinést praktické ovoce? Neboť nezapomínejme: Darwinova teorie byla jednou z nejrevolučnějších nauk, a byla součástí proudu, směřujícího k osvobození lidstva z politické a hospodářské nadvlády jedinců a k jeho lepší budoucnosti. Nejsme nuceni opustit ji příliš brzy — snad v době, kdy by stále ještě mohla být vhodnou zbraní?

feuilleton

III.

(Předešlé vlny. Přiletí vlna 472 m).

A. J. Urban:

Vlny na anteně

Skica k rozhlasové hře.

Ůčinkují:

- Vlna 488.6 m — Praha
- Vlna 341.7 m — Brno
- Vlna 459 m — Beromünster (Švýcarsko)
- Vlna 472 m — Langenberg (Německo)
- Vlna 1554 m — Daventry (Anglie)
- Vlna 441 m — Řím (Itálie)

Režii vedou: poruchy.

Čas: přítomný.

I.

(Antena na pražském činžáku. Na ní sedí vlna 488.6 m).

Vlna 488.6 m: Bože můj, to je nuda. Zas už jedna rozhlasová hra. Je to těžký chlebiček, být rozhlasovou vlnou. Kam zavítám, tam na mě nadávají. Ještě štěstí, že mě tak lehkou nemohou vyhodit.

II.

(Přiletí vlna 459 m).

488.6 m: Ach, tetička ze Švýcar. Nu, jak se vede?

459 m: Nevalně, nevalně. To víte, ta krise. Jak mě bolejí nohy! Prosim vás, mohla byste mne pustit trochu si sednout?

488.6 m: Ráda bych vás pustila, ráda, vím, že máte hezký kus cesty za sebou, ale nemohu. Není tady místo, jak sama vidíte.

459 m: Aspoň na kousíček, prosím vás.

488.6 m: Když to půjde, beze všeho, prosím. (Vlna 459 zkouší si sednout.)

459 m: Pro Krista Pána, z té vaší tloušťky nic neubývá! Já se na ten drát nemohu vejít! Kolik to máte, prosím vás?

488.6 m: Stodvacet kilowatů.

459 m: Stodvacet kilo! Ti vás vykrmili! To je marné, já se tam nevejdu! Nemohla byste na chvíli létat v povětří a pustit mě?

488.6 m: To nemohu, teta, a nesmím. Kdyby na to přišel pan ředitel Svoboda, tak hned letím, a vzali by místo mne tu dvěstěkilovou. To víte, dneska je to těžké, musím se držet v zaměstnání.

459 m: Nu, co zbývá. Pohostinské to od vás právě není.

488.6 m: Co by na mne přišlo, mileráda bych vás pustila. vím, že, když se sama rozletím do Švýcarska nebo jinam, všude mě rádi uvítají. Zkuste to jinde. Tam za rohem mají pět lampovku za pět tisíc, tam se snad vejdete. Tady sedím jen na anteně chudé dvou lampovky.

459 m: Tak u vás je radio vlastně jen pro bohaté?

488.6 m: Skoro. To víte, na chudé lidi musí být zemědělský rozhlas. No a co jinak, teta? Co nesete do světa?

459 m: Ale mám to veselé. Chechtala jsem se celou cestu.

488.6 m: To vám závidím. Já jsem se naposled zasmála před týdnem, ale byl to vlastně omyl, hráli tragedii. Ale podívejte se, kdopak to k nám letí!

472 m: Dobrý večer, dámy.

488.6 m: Dobrý večer. Tak copak je nového v Německu?

472 m: Je to špatné, dámy. Nu, snad se to zase obrátí. Sednout si u vás není možno, co?

459 m: Už jsem se já marně namáhala.

472 m: Divný národ. Cpe se do světa, má vysilačku silnou jako hrom, a přece tak často u nás doma slyším, že nic kloudného světu neposílá.

488.6 m: Zato já, milá paní, nemohu. Věřte mi, že se často stydím zato, co na sobě nosím. Mám však dojem, že také vy nemáte při té zpolitisovanosti Německa příjemný život.

472 m: Kdepak, u nás do rozhlasu politika nesmí.

488.6 m: To vám závidím.

459 m: Snad u vás není rozhlas zpolitisován tak jako v Rusku?

488.6 m: A to ne, nejsem ve službách nějaké ideje, jak tomu říkají. Na to dává dobrý pozor pan dr. Kareš. Ale politické strany si mne rozdělily.

472 m: Jak to?

488.6 m: U nás je přes všechno politika, tak na mne vzali politický klíč. Asi čtyři sta metrů mají ze mne agráři, asi osmdesát dělnické strany, něco živnostníci.

459 m: To snad nejsou všechny vaše strany?

488.6 m: Ale kdepak. Ovšem ty, co ze mne nic nemají, na mne hubují. Tuhle jsem slyšela, že ta Liga žádá opo-
siční čtvrt hodinku každého dne.

IV.

(Předešlé vlny. Přiletí vlna 1554 m).

1554 m: Good evening. Jaké máte zde počasí?

488.6 m: Nestojí za nic. Jak se daří staré Anglii?

1554 m: Děkuji za optání. Pořád je zamížená. A co vy tady děláte? U vás musí být moc zle. Slyšela jsem v Londýně, jak jste prý tady smutní.

488.6 m: Z čeho se tak soudí?

1554 m: Z těch programů, jež posíláte v sobotu večer. Několik radioamatérů v Londýně z nich dostalo těžkou melancholií. Prosím vás, je to pravda, že vy posíláte v sobotu večer dušičkové hry, zahájení výstav a poruchy?

488.6 m: Ovšem, v sobotu večer máme zpravidla nejhloupější program.

459 m: A co to? U nás ve Švýcarech je sobota věnována veselí.

472 m: U nás v Německu nám sice není do smíchu, ale v sobotu večer se lidé rádi u radia zasmějí.

488.6 m: To víte, naši páni chtějí být v radiu aspoň v něčem originální. Slyšela jsem však, že se to má trochu změnit, a že prý budou teď v sobotu posílat z atelieru týdenní koupání.

1554 m: Dámy, vaše společnost je mi velice milá, ale nic naplat, už musím letět dál. Na shledanou!

472, 459 a 488.6 m: Na shledanou!

(Vlna 1554 odletí).

459 m: To je pravá anglická vlna, taková štíhlá a dlouhá.

488.6 m: Slyší jí to. Hezky hraje a všude se dorozumí. To já mám v cizině potíže. Nikdo mě nemůže poznat — a když se chci někde dorozumět, tak začnu prskat.

472 m: A já myslila, že to vaše prskání je technická závada.

488.6 m: To sice myslí naši abonenti v republice také, ale není to pravda. To je jen rafinovaná vymoženost, aby mne v cizině poznali. A hele — další návštěva a zrovna dvě!

V.

(Přiletí vlny 441 m a 341.7 m.)

488.6 m: Copak je to s vámi, tetičko z Brna? Nějak kulháte.

341.7 m: Ale prosím vás, ani bych se sem do Prahy nedobehala, kdyby mne tady ta paní z Říma nepodpírala. Pustíte mne sednout?

488.6 m: Teď to zrovna nejde, ale za chvíli bude soudobý rozhlas, tak si budete moci odpočinout. A copak nám nese Řím?

441 m: Nejsrdečnější pozdravy ze slunné Itálie. Tam dole svítí tak krásně slunce, že se mi sem ani nechtělo.

488.6 m: K vůli vám jsem dostala včera vynadáno. Sedla jsem si jako obyčejně na antenu a ten abonent tam dole huboval, jakou prý jsem přerušila krásnou operu z Říma. Co jste to posílali?

441 m: Sedláka kavalíra. Ale poslyšte, když jsme tak u té hudby, co jste to vy posílali oheň do Jugoslaviie? U nás v Římě se něco povídalo o nějakém novém hudebním směru, že prý je to hudba bez tónů.

488.6 m: Do Jugoslaviie? Ale to byl přece Beethoven, Haydn, Suk.

441 m: Ano — ale po nich ještě něco.

488.6 m: Ach, už vím, to byly gramofonové desky. To víte, jsou už starší, proto ta hudba vypadá tak moderně.

441 m: Vy posíláte do ciziny gramofonové desky?

488.6 m: No ano, to je zase přece jedna z našich originalit. Jiné země posílají do ciziny reprezentační koncerty svých předních umělců a své národní hudby, my posíláme do ciziny cizí hudbu na gramofonových deskách.

472 m: S těmi gramofonovými deskami u vás je to opravdu zvláštní. My jsme sice tuhle posílali projev našeho presidenta na deskách, ale to mělo politické důvody. Ale u nás se povídá, že devadesát procent vašeho programu je na deskách.

488.6 m: Skoro to tak bude. A ještě se to rozšíří. Zaslouchla jsem něco oheň v atelieru. Prý chtějí zachytit na desky fotbalový zápas národního mužstva, v němž určitě zvítězí. Za tím účelem pozvou sem do Prahy národní mužstvo Afganistanu. Tam kopanou ještě neumějí, tak určitě zvítězíme. A ta deska se pak bude posílat každých čtrnáct dní, aby sportovci měli radost.

459 m: U vás se na rozhlasě hodně šetří, vidíte?

488.6 m: Ano. Také jsem slyšela, že se budou na deskách posílat zprávy Československé tiskové kanceláře.

472 m: Ale to budou stále stejné!

488.6 m: Na to se u nás tak nekouká. Hlavně, aby nepobuřovaly.

459 m: Proč se u vás tak šetří? U vás se nic neplatí?

488.6 m: Ale platí. Máme přece vysoké poplatky, každý abonent dává deset korun měsíčně.

441 m: Tak přece můžete zlepšit programy.

488.6 m: Kdepak. Máme osobní režie, pak budeme stavět nový palác a další vysílačku, která nebude fungovat, tak už na programy nic nezbude.

459 m: Nebojíte se, že vám utečou abonenti?

488.6 m: Ani pomyslení. Máme za prvé monopol a za druhé jsme tak silní na kilowatty, že překřičíme všechny ostatní stanice. Abonenti nás musejí poslouchat, ať už chtějí nebo ne.

441 m: Máte to krásně zařízeno. U nás je sice diktatura, ale tak přísná na rozhlas není.

488.6 m: Tetičko z Brna, můžete si nasednout, začínáme soudobý rozhlas.

341.7 m: Děkuji vám.

VI.

(Předešlé vlny. Poslouchají hlasatele.)

Hlasatel: Radiojournal Praha soudobým rozhlasem do Brna. Vysíláme přednášku profesora Ampliona na téma: Pokrok v československém rozhlasu.

Profesor Amplion: Vážení posluchači, byl jsem pověřen radiovým svazem, abych vám stručně nastínil dnešní stav radiové techniky. Rozmach posledních let je vskutku netušený. Technická dokonalost, jaké není rovno, je hlavní známkou vyspělosti československého roz — — —

VII.

(Hlasatel umlká. Ze scény mizí vlny 488.6 m a 341.7 m.)

472 m: Co se děje?

459 m: Kde jsou československé vlny?

441 m: Poslechněte ty příšerné zvuky!

472 m: Haló, československá vlna, kde jste?

459 m: Nikdo se neozývá.

441 m: Buď pochválen Ježíš Kristus. Snad ji vzal čert.

459 m: Eh co, já letím dál.

441 m: Já také.

472 m: Já jdu s vámi.

(Všechny tři odletí.)

VIII.

(Na scéně je prázdno. Odněkud z daleka zní volání.)

Křaplavý hlas: Pomóc! Pomozte mi do vzduchu!

IX.

(Na scénu se opět vynoří vlny 488.6 m a 341.7 m.)

Hlasatel: Vážení posluchači, omluvte dvacátoupravou poruchu v tomto týdnu. Radiojournal Praha soudobým rozhlasem do Brna vysílá pokračování přednášky prof. Ampliona na téma: Pokrok v československém rozhlasu.

Konec.

dopisy

Přibíčovci o sobě

V Paříži 16. dubna 1932.

Vážený pane Peroutko,

čtenáři „Přítomnosti“ viděli, že jsem klidně a věcně vyličil dnešní poměry v Jugoslaviie. Jakýsi M. Z. Tomić odpovídá na tyto mé články invektivami a kletkami. Prosím Vás, abyste

v zájmu pravdy a spravedlnosti uveřejnil tuto mou odpověď:

Je obecně známo, že jsem od počátku světové války byl až do července r. 1917 internován v Budapešti. Ve své brožuře o jihoslovanské diktatuře jsem zdůraznil, že tato internace nebyla tak barbarská, jako můj hermetický žalář za diktatury v Bělehradě, který trval dvě a půl léta, i když mne vládnoucí činitelé v Rakousku-Uhersku právem pokládali za hlavu velezrádců. Že tak na mne pohlíželi, dokazuje velezrádný proces v Záhřebě, který se v podstatě točil kolem mé osoby, Friedjungův proces ve Vídni a dokonce i kniha bývalého ministra vnitra v kabinetu barona Fejérváryho, kde se o mně praví, že jsem jeden z nejnebezpečnějších protivníků habsburské monarchie. Ostatně, proč bych to uváděl, když je to známo i všem českým politickým vůdčím a předním lidem.

Proto též česká Maffie, když za války hledala spojení s vynikajícími politiky v Chorvatsku, vstoupila se mnou ve styk. Proto jsem od všech stran chorvatského sněmu byl právě já zvolen, abych dne 29. října 1918 podal tomuto sněmu návrh, aby se království Chorvatsko-Slavonie a Dalmácie odtrhly od Vídně a Pešti a sjednotily se Srbskem a Černou Horou v jeden stát. Proto jsem byl za obecného souhlasu všech srbských, chorvatských i slovinských stran postaven i v čelo Národní Rady (Národnog Veća), řídě v celku všechny její záležitosti, a byl jedním z hlavních činitelů při proklamaci národní a státní jednoty 1. prosince 1918. Konečně je historický fakt, že mne srbská vláda na Korfu v druhé polovině října 1918 prosila, abych se zasadil celou svou vahou za sjednocení se Srbskem, poněvadž velmocí mluví jen o obnovení a o reparacích, nikoli však o sjednocení s rakousko-uherskými Jihoslovany. Těchto skutečností nelze vymazati z dějin.

Je naprostá pomluva, že jsem byl nějakým „klubovním tajemníkem“ v maďarském parlamentě, a že jsem přímo nebo nepřímo přijímal nějaké platy, patřící klubovnímu tajemníkovi, abych se mohl uživiti a abych se mohl dočkat chvíle, kdy budu „sjednocovati nesjednocený jihoslovanský národ“. Byl jsem členem maďarského parlamentu, delegovaným od chorvatského sněmu, a dostával jsem poslanecké diety, které mi náležely, tak jako všichni ostatní chorvatsko-srbští, slovenští, rumunští a jiní poslanci tohoto parlamentu, tak jako je dostával i p. Maniu a p. Vajda, bývalí ministerští předsedové rumunští, a jak je přijímali i čeští poslanci na rakouské říšské radě. To byly peníze mého národa, a ne maďarského, na které jsem měl zákonitě právo, a které jsem snad neměl nechat Maďarům!

Otázky, na čí straně je národ v Jugoslavii a ve jménu jeho mluvím, nerozhodne p. Tomić a jemu podobní agenti diktatury. To rozhodne sám národ při prvních svobodných volbách, které si vybojuje podle zásad demokracie, jež tvoří základ veřejného práva všech civilisovaných národů. Není ani trochu důležité, kolik bývalých poslanců samostatné demokratické strany je na mé straně a kolik na straně diktatury, i když není pravda, že jde většina s diktaturou. A kdyby poslanci, kteří jdou s diktaturou, něco znamenali a měli národ na své straně, nepotřebovali by násilných voleb za platnosti dekretů diktatury a při výjimečném stavu, nýbrž by sami žádali svobodné volby, aby jimi manifestovali svůj vliv v národě.

P. Tomić prohlašuje, že k mé internaci v Jugoslavii došlo jen z hlouposti jihoslovanských úřadů, jako kdyby o této internaci nebyli rozhodli a neprovedli ji nejvyšší vládnoucí čí-

nitelé, bojíce se mého vlivu v lidu a mého boje, kdybych zůstal na svobodě, a jako kdyby se jihoslovanské úřady odvážily internovati člověka mého významu a jména v národě bez rozkazů nejvyšších faktorů. Musil jsem proti této internaci bojovati stávkou hladem a jenom tento zoufalý prostředek mi vybojoval svobodu. Ale ani dnes ještě nemohu svobodně žiti v Jugoslavii, již čtyři léta jsem neviděl, kde bydlí moje rodina, a konečně — nikterak nemohu dosíci prodloužení jihoslovanského pasu, třebaže jsem byl prvním ministrem vnitra v Jugoslavii a třeba že jsem i já se účastnil budování této Jugoslavie ze všech svých sil. Je i to jen hloupost jihoslovanských úřadů?

O mé práci jakožto ministra bude souditi historie. Kdybych byl takový, jak mne líčí p. Tomić, diktatura by mne nepronásledovala, nýbrž nechala by mne na pokoji, abych politicky zahynul ve své nepopularitě. Diktatura mne nepronásledovala proto, že jsem byl nepopulární jako fašista, diktátor, ctižádostivý a samolibý, který nikdy nechápal ducha doby, v níž žijeme, nýbrž proto, že se bála, že budu jedním ze středisk, kolem kterého se seskupí mladá, bojovná demokracie, nespokojená s diktaturou. Nikdy jsem nežádal, aby se mnou šla podobná mladá jihoslovanská generace, jako je tento Tomić, který slouží diktatuře šířením lží a klevet o mně, i když vidí, že diktatura mučením a pronásledováním, poznamenala právě mne za jednoho z hlavních svých odpůrců. Já při své akci apeluji na všechny zdravé národní síly, které jsou hotovy vésti nekompromisní boj proti diktatuře, a doporučuji v zájmu úspěšnosti tohoto boje shodu a dorozumění celé oposice. Osobně pro sebe ničeho nežádám, žádné úlohy ani postavení; budu spokojen, bude-li náš národ svobodný i šťastný ve svém státě, pro který přinesl tolik obětí ve své mučednické minulosti.

Nikdy jsem nebyl fašistou, nýbrž vždy nejrozhodnějším odpůrcem fašismu a diktatury. A co se týče Chorvatů, zůstanu do posledního dechu věren dohodě, kterou jsem uzavřel se zemřelým Radićem dne 10. listopadu roku 1927 a která byla doplněna historickými usneseními „Selsko-demokratické koalice“ ze dne 1. srpna 1928, odhlasovanými za mého předsednictví, za které jsem se zaručil svou ctí.

Svetozar Pribičević.

listárna redakce

V předminulém čísle Přítomnosti bylo omylem uvedeno v insertu na knihu Vladislava Vančury MARKÉTA LAZAROVÁ, že tato obdržela i cenu Melantricha. Opravujeme tímto s podotknutím, že cenu Melantricha obdržel román V. Vančury ÚTĚK DO BUDÍNA.

Něco nového na gramofonových deskách.

„Veselé bloudění“, hudební komedie O. Lampela, která se hraje v divadle Rokoko v Praze, na deskách Ultraphon A 10380. Tango, tango to značí... hrají a zpívají R. A. Dvorský a jeho Melody Boys. — Pražanky, hraje a zpívá autor.

Velký výběr

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

K. Wagner. Brno-Česká 16.

Věda o lidském chování*

Nejprve nutno promluvit předem o možném zmatku, pokud jde o výraz: behaviorismus (věda o chování). Tak jak je užíváno Watsonem a jeho žáky, má dvojitý význam. Označuje nejenom metodu práce, ale zároveň i teorii skutečnosti duševních. V užším smyslu behaviorismus znamená studium chování — rostlin, zvířat nebo lidí — způsobem přísně objektivním, tímž metodami, jakých se užívá v takových vědách jako je chemie nebo fyziologie — pozorováním, srovnáváním a měřením fyzických faktů. V tomto smyslu je užíváno jak Pavlovem, tak Watsonem. Ale škola Watsonova činí z behaviorismu více než pouhou metodu; činí z ní výlučnou „nauku“. Američtí behavioristé praví, že výzkum vědomí čili duše odlišné od mozku, nenáleží do vědy. Jdou ještě dále a popírají vůbec existenci vědomých dějů. Pokud připouštějí existenci vědomí, je to vědomí, které nemá vlastních dějů. Stejně připouštějí představu pasivního zrcadla.

Citujeme z dra Watsona samého. Zde jeden odstavec: „Podle mínění mnoha dnešních vědců musí psychologie, má-li nadále existovat, nemluvě ani o tom, má-li se státi pravou přírodní vědou, pohřbiti subjektivní údaje, introspektivní metodu a dosavadní názvosloví. Vědomí, se svými strukturálními jednotkami, základními počítky (a jejich duchy: představami), citovými přízvuky a svými ději jako pozorností, vjemem a úsudkem je pouze nedivitelnou frází.“ Anebo opět: „Je-li tu deset základních počítků anebo stotisíc (i když připustíme jejich jsoucno), jsou-li tu dva citové přízvuky nebo padesát, nemá to za mák ceny pro ono organismové těleso světových dat, které nazýváme vědou.“ Anebo konečně: „Jestliže behaviorismus má mít vůbec kdy nějaký význam, musí se zcela odvrátit od jakékoli představy vědomí. Takový plný odvrát je možný jen proto, že metafysické předpoklady behaviorismu se liší od předpokladů strukturální psychologie.“

Uvedli jsme ve čtvrté kapitole této knihy důvody, proč jsme zaujali jiné stanovisko. Existuje-li vědomí, pak se domníváme, že si zaslouží, aby bylo vědecky zkoumáno jako každý jiný úkaz. Je právě tak oprávněno používat subjektivních dokladů jako objektivních a jednati se subjektivními a objektivními fakty na společné monistické základně. Ale náš nesouhlas s filosofií behavioristů nedotýká se nijak našeho stanoviska k jejich metodě. Souhlasíme s Watsonem, že tato metoda má pozoruhodné přednosti a rozcházíme-li se s ním, pak jenom uctivě. Behaviorismus umožňuje přesné měření, vědeckou standardisaci a srovnání výsledků, které jsou nemožny kteroukoliv metodou, důvěřující jediné nebo hlavně sebepozorování a popisu.

Watsonovy nejzajímavější a nejnabádavější pokusy týkaly se „podmínění“ a „odpodmínění“ dětských reakcí. Dokázal, že lidský druh je tak chudý, že je téměř prost ostře vyhraněných „základních instinktů“, jež najdeme u tak mnoha nižších zvířat, u kterých určité situace vyvolávají určitý druh chování se stejnou přesností, s jakou následuje reakce na podnět při činnosti reflexní. Popsali jsme již takové instinkty u mravenců, včel a jímého hmyzu. Vyrožili jsme, jak samotářské vosy napadají pouze určitý druh kořisti; jak některý hmyz pojde hladem na rostlině jiné nežli oně, která je jeho obvyklým sídlištěm a to nikoli proto, že je pro něho nezdravá, ale proto, že má pouze instinkt živiti se jedním určitým druhem; a jak mravenci mají instinkt zakládati si houbové zahrady atd. Ptáci jsou podobně vybaveni a po dlouhou dobu, kdy velcí plazi vládli na zemi, obratlovců chování se bralo tímto směrem postupně se zdokonalujíc a zlepšujíc. I tak blízká příbuzná člověka, jako je kočka, má instinktivní reakce k myšim. Vezměme kotě několik týdnů staré, vychované odděleně ode všech ostatních koček a živěné pouze mlékem a dejme je zároveň s myši do jedné bedny; projeví všechny známky kočičího loveckého vzrušení, vrní a ježí se a pokouší se chytit a usmrtit svou přirozenou kořist. Ale tento druh úkazu lze méně dobře pozorovati u koťat než u ptáků, poněvadž ssavci se pokusili o jedinečný duševní experiment během evoluce; vyvíjeli se směrem k individuální přizpůsobivosti a proto očistili mysl, pokud jen bylo lze, od pevných soustav reakčních. U člověka se patrně vyskytuje sotva co podobného. Přichází na svět bez takovéto výbavy řídicích dispozic.

Novorozeně ssaje a dovede se chytit a držet na prstě nebo na holi. Projevuje známky strachu, odejme-li se mu náhle podpora, a cítí, že padá. Kromě toho dává najevo velmi určitou reakci strachu při hluchném hřmotu, ale nemá vůbec žádného jiného specifického strachu. Nemá jiného odporu ani jiných podnětů než toto jednoduché uchopení a ssání. Pečlivé pokusy ukazují, že novorozenata nemají instinktivní bázně před nějakým druhem nebo velikostí zvířat. Pět a půlměsíční dítě bylo v tom směru podrobeno pokusům s černou kočkou, holubem, králíkem, bílou myši a velkým psem. Menší tvory se snažilo uchopit a na psa pohlíželo se zájmem a beze strachu. Vzato asi za týden do zoologické zahrady, neprojevilo žádného strachu, když bylo dáno velmi blízko k velbloudům, medvědům, zebřím, pštrosům a ani kdýž opice za tycemi činila na ně hrozivá gesta. Podobné pokusy se sedmi a půlměsíčním dítětem měly stejný výsledek. Stejně lze dokázat, že novorozenata nemají strachu před ohněm. Ani nemají žádného specifického pudu chytati nějaký určitý druh zvířat jako kotata.

Dítě se musí učiti, čeho se má vystríhati a čeho se má báti. Začíná pozitivním reflexem chápání rukama a pohybování ústy téměř ke všemu, co se mu podá. Natáhne ruku, chopí se věci, hraje si s ní a nese ji k ústům. Vedou-li tyto pozitivní reakce k bolestnému následku, vzniká selektivní zábrana.

Někdy trvá dlouho, nežli se tak stane. Pětíměsíční dítě na příklad, se kterým Watson experimentoval, sáhlo po zapálené svíčce a sledovalo ji očima. Bylo-li mu dovoleno prstíčky sáhnout do plamene, ruka se reflexně odtáhla. A odtážení bylo dosti rychlé, aby se dítě uchránilo bolesti, poněvadž neplakalo. Když se prsty téměř, ale ne ještě docela, dotýkaly plamene, byly ohnuty, ale celá ruka nebyla odtážena. Při první příležitosti s dítětem provedeno 25 pokusů. Bolestný podnět obyčejně stačil, aby způsobil ohnutí prstů a dva- nebo třikrát byla ruka odvrácena. Za týden a pak opět za dva týdny byl pokus opakován. Při žádné příležitosti nebylo tu pozorovatelné zábrany podnětu sáhnouti do plamene. Při čtvrtém pokusu za dalších čtrnáct dní začal se reflex měnit. Děcko, nyní šestíměsíční, někdy zastavilo ruku na půl cestě ke svíčce a někdy vůbec ruky nevztáhlo, ale místo toho si cucalo prstíčky. Ale někdy přece ještě reagovalo pozitivně jako na počátku. Avšak po dalších šesti týdnech vztáhlo ruku pouze jednou prvotným nepodmíněným způsobem. A poté reakce zůstávaly návykově záporné.

V této řadě bylo třeba asi stopadesát podnětů slabě nebo mírně bolestivých, aby zabrzdily původní reflex chápání, ačkoliv jistě, kdyby experimentátoři byli nechali dítě více se spáliti, bylo by snad bývalo méně pokusů zapotřebí. Jak jsme se již zmínili, lidské děrátko nemá instinktivního strachu z ničeho než z hluchného hřmotu a ze ztráty opory. Ale použije-li se tohoto vrozeného nepodmíněného reflexu, je možno způsobiti, aby bylo poděšeno kterýmkoliv předmětem. Watson ukázal na příklad dítěti hračku představující chlupaté zvíře a současně jeho asistent způsobil hlasitý hřmot úderem ocelovou tyčí, která byla mimo dohled dítěte. Když se to opakovalo třikrát nebo čtyřikrát, dítě získalo podmíněný reflex stejně jako Pavlovovi psi. Při pohledu na onu hračku projevovalo „podmíněný strach“ i když nebylo při tom žádného hřmotu a od té doby se bálo zvířete. Kromě toho však nerozeznávalo jasně hračku od jiných podobných předmětů; jako u Pavlovových psů, každý podnět podobající se podnětu podmíněnému měl účinek a dítě bylo poděšeno hračkami, představujícími jiná zvířata asi téže velikosti, i takovými věcmi jako pláštěm z tulení kůže, poněvadž měl vlastnost chlupatosti. Podmínění zasáhlo hluboce do jeho duševní stavby.

Ale takovéto popudy mohou být „odpodmíněny“ a strach může být opět odpojen od takových předmětů, se kterými se spojil podmínující pokus. Watson na příklad způsobil u dítěte osmnáctiměsíčního podmíněný strach z nádrže se zlatými rybami. Zlaté rybky byly associovány s bolestivých podnětem a kdykoliv dítě spatřilo nádržku, řeklo „kouše“ a odmítalo se k ní přiblížiti na vzdálenost dvou metrů. Ale ponechme dr. Watsonovi, aby sám svůj případ vyprávěl.

„Zvednu-li je násilím a postavím před nádržku, křičí a snaží se vyklouznouti a utéci. Žádný psychoanalytik, byť byl sebe obratnější, nedovede odstraniti tento strach analýsou. Žádný stoupenec rozumného výkladu nemůže jej odstraniti, vypráví-li dítěti, jak krásné jsou ty rybky, jak se pohybuji, žijí a chovají. Pokud ryba není přítomna, můžete touto slovní soustavou pohnouti dítě, aby řeklo: „Ryba krásná, ryba nekouše“, ale ukažte mu rybu a bývalá reakce se vrátí. Zkusme jinou metodu. Zařídme, aby jeho čtyřletý bratr, který se nebojí ryby, přistoupil k nádržce, sáhl do ní a chytil rybu. Sebedeší pozorování, jak nebojácne dítě si hraje s těmito neškodnými zvířaty, neodstraní strachu batolátka. Pokusme se zahanbiti je, tropme si z něho posměch. Tato metoda je stejně marná. Zkusme však tuto jednoduchou metodu. Vezměme stůl 3 až 4 metry dlouhý. Na jeden konec stolu umístíme dítě právě v době, kdy má jísti, dejme nádrž s rybou na druhý konec stolu a zakrejme ji. V tom okamžiku, kdy před ně dáváme jídlo, odstraňme pokrývku s nádrže. Nastane-li porucha, prodlužme stůl a posuňme nádrž ještě dále, až dítě nebude rušeno. Jí normálně, ani trávení neutrpí. Příštího dne opakujeme proceduru, ale přitáhne nádržku poněkud blíže. Po čtyřech nebo pěti takových pokusech možno nádržku postaviti těsně k talířku s potravou, a nevyvolá to nejmenší závalu.“

Takto nahrazováním nepříjemného podmíněného podnětu příjemným lze docílit, že týž předmět se stal na konec ze zřídla nerozumného strachu příjemným upozorněním, že nastal čas k jídlu. To souhlasí veskrze s dílem Pavlovovým.

Dospělý člověk se stejně dobře učí a odnaučuje reflexům jako jsme to viděli u psů. Každý, kdo byl v oddělení plazů v zoologické zahradě, ví, jak diváci uskakují a mrkají po každé, když se had vymršti směrem k nim, i když mezi nimi je silná deska skleněná. Mrknutí a uskočení je automatický obranný reflexní mechanismus. Ale je možno jej zabrzdit. Bylo upraveno zařízení, při němž těžké dřevěné kladivo opatřené gumou mohlo udeřiti do skleněné desky právě před obličejem člověka. Mrknutí a odtáhnutí nastávalo nejprve při téměř každé ráně kladiva. Později, poněvadž nic jej neporanilo, reflex byl stále důkladněji a důkladněji brzděn. V celých řadách pokusů, z nichž každá obsahovala čtyři sta ran kladivem, jedna pokusná osoba vykazovala tento procentelný vzrůst případů, kdy se zdržela mrknání: jedno procento, tři, devět, šestnáct, šedesát sedm a osmdesát osm. To připomíná ubývání slinných výměšků, když podnět, po kterém obyčejně přicházelo jídlo, byl znovu a znovu opakován, aniž by jídlo následovalo.

* Z knihy Huxley-Wellsů: Věda o životě, kterou vydává v sešitech Fr. Borový, Praha.

Jak přijal francouzský tisk nový román spisovatele

A N D R É A M A U R O I S E

RODINNÝ KRUH

„L'Echo de Paris“

11. 2. 32.

Intelligence a bohatství, které budou vždy okouzlovati čtenáře knih Mauroisových... Franc-Nohain

„Le Temps“

10. 2. 32.

Tento způsob psaní, tak čistý a bystrý, úžasné intelligence, která vede hrdiny zrozené z jeho inspirace... Nejvyšší umění jeho konversace... obratnost vypravěčská, umění měniti tóny, uváděti texty, dopisy nebo (důvěrné) intimní deníky... André Thérive

„Le Journal“

11. 2. 32.

Myslím, že Rodinný kruh bude považován za nejlepší román A. Mauroise. Není však každý Rodinný kruh napíše, nelepší? Rodinný kruh zasluhujete, aby byl zařazen do řady velkých francouzských románů. G. Le Cardonnell

„La Liberté“

3. 2. 32.

Význačný román; jemná, působivá kniha s kouzelnými odstíny. Je nutno ji čísti; její úspěch je nepochybný. Robert Kemp

„L'Action Française“

11. 2. 32.

Jemnost, intelligence, obratnost, jasnost jsou neivýznačnější vlastnosti Mauroisovy. - Tento román končí několika stránkami utajované hořkosti, od vážnosti fatalismu, které se řadí k nejlepšimu, co kdy Maurois napsal. Objevil se náš Turgeněv? Robert Brasillach

„L'Europe Nouvelle“

15. 2. 32.

Překrásná kniha trvalých hodnot, do níž autor vložil své nejosobnější lidské zkušenosti. Kniha, jakou jsme již dlouho nečetli a můžeme se snad i zeptat, dospěl-li André Maurois kdy tak vysoko. Gabriel Marcel

„Les Nouvelles Littéraires“

13. 2. 32.

Domnívám se, že tato kniha je neivýznačnějším dílem, jež André Maurois vydal. Frédéric Lefèvre

Kniha vyjde v autorisov. překladě J. Zaoralka asi koncem května. Její cena bude přibližně Kč 25.- a možno si ji zamluviti již nyní u každého knihkupce aneb přímo v

Aventinu, nakladatelství Dr. Ot. Štorcha-Mariena
Praha II., Purkyňova ulice čís. 6